

Universiteit Utrecht

Spreken is zilver, zwijgen is Indisch

Een onderzoek naar de jaarlijkse herdenking van de WOII in Nederlands-Indië

Master thesis

Margot Sophie Straathof

3337227

M Cultuurgeschiedenis – Graduate School of Humanities

Begeleider: dr. H. Henrichs

12 – 07 – 2013

Inhoudsopgave

Inleiding	2
1. De opkomst en de neergang van Nederlands-Indië	5
1.1. <i>Hoe het begon: de VOC en de kolonisatie van Indonesië</i>	5
1.2. <i>De betekenis van de kolonie voor het moederland</i>	6
1.3. <i>De Japanse expansiedrang</i>	8
1.4. <i>De Japanse bezetting van Nederlands-Indië</i>	9
1.5. <i>Interneringskampen</i>	10
1.5.1. <i>Militaire interneringskampen</i>	10
1.5.2. <i>Burgerinterneringskampen</i>	11
1.5.3. <i>Buitenkampers</i>	12
1.6. <i>Bersiap en repatriëring</i>	13
1.5.1. <i>Politionele acties</i>	14
1.5.2. <i>Kille ontvangst</i>	15
2. <i>Memory en herdenken</i>	16
2.1. <i>De memory boom</i>	17
2.2. <i>Performing memory</i>	17
2.3. <i>Herdenken</i>	18
2.4. <i>Lieux de memoire</i>	19
2.5. <i>Herdenkingspatroon</i>	20
2.6. <i>De totstandkoming van de 15 augustus herdenking</i>	21
2.7. <i>Deelconclusie</i>	21
3. <i>Trauma</i>	23
3.1. <i>Verwerking van het koloniale trauma</i>	24
3.1.1. <i>Ontkenning</i>	24
3.1.2. <i>Herbeleving</i>	25
3.1.3. <i>Bewustwording</i>	26
3.2. <i>Deelconclusie</i>	26
4. <i>Nederlands-Indië in het onderwijs</i>	28
4.1. <i>De educatieve rol van musea</i>	30
4.2. <i>Deelconclusie</i>	30
5. <i>Generatie Y en de 15 augustus herdenking</i>	32
5.1. <i>Generatie Y: Nederlanders</i>	32
5.2. <i>Generatie Y: Indische Nederlanders</i>	34
5.3. <i>Deelconclusie</i>	35
Conclusie	37
Literatuurlijst	40
Bijlagen	43
<i>Bijlage 1</i>	43
<i>Bijlage 2</i>	48
<i>Bijlage 3</i>	54

Inleiding

Spreken is zilver, zwijgen is Indisch

Wouter Muller

Elk jaar wordt op 15 augustus in Den Haag de Japanse capitulatie, en daarmee het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië, herdacht. Deze herdenking is, samen met de Auschwitz herdenking en de Dodenherdenking, één van de drie grote jaarlijkse herdenkingen in Nederland. In tegenstelling tot de Dodenherdenking op 4 mei, krijgen de twee andere herdenkingen weinig nationale aandacht.

Op 25 januari 2012 ontving de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal daarom een brief van mw. drs. M.L.L.E. Veldhuijzen van Zanten-Hyllner, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. In deze brief gaat de staatssecretaris in op het verzoek van het Nederlands Auschwitz Comité, om van de Auschwitz herdenking een nationale herdenking te maken. De staatssecretaris laat weten dat in principe elke herdenking als ‘nationaal’ bestempeld mag worden, maar dat de benaming ‘nationaal’ vooral gevoelsmatig samenhangt met de mate van betrokkenheid van de rijksoverheid, de aandacht van media zoals de NOS en de aanwezigheid van hoogwaardigheidsbekleders. De 4 mei herdenking is de enige in Nederland die formeel is vastgelegd als ‘nationaal’.¹ Daar wil het Auschwitz Comité verandering in brengen.

De reactie van de staatssecretaris komt er in het kort op neer dat ze het verzoek van het Auschwitz Comité vooral ziet als een verzoek tot erkenning van het geleden leed. Ze geeft aan veel onderzoek te hebben gedaan naar het draagvlak van een Holocaust herdenking in Nederland en dat dit draagvlak er zeker is. Echter, in november 2005, werd 27 januari door Kofi Annan al uitgeroepen tot International Holocaust Memorial Day. Deze dag wordt in vrijwel alle lidstaten van de EU gevierd.² Daarbij worden de slachtoffers van de Holocaust ook herdacht tijdens de Dodenherdenking op 4 mei. Er kan dus al gesproken worden van een vrij grote herdenkingscultuur rondom de Holocaust. De staatssecretaris is bereid om meer geld te steken in educatieve projecten rondom de Auschwitz herdenking, maar in het creëren van een nieuwe nationale herdenking ziet zij niets.³

Hoewel de brief met het verzoek afkomstig is van het Auschwitz Comité, gaat de staatssecretaris ook uitgebreid in op de herdenking waar ik me in deze thesis op richt: de 15 augustus herdenking. Deze herdenking is volgens haar van groot belang, omdat de Japanse capitulatie het formele einde van de Tweede Wereldoorlog betekende. Het Nationaal Comité

---

¹ Brief staatssecretaris Veldhuijzen van Zanten-Hyllner aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 25 januari 2012, 2.

² Ibidem, 2.

³ Ibidem, 13.

4&5 mei heeft aangegeven in deze herdenking ook een actieve rol te willen gaan spelen, om zo voor een groter bereik van de herdenking te zorgen.⁴

Zoals gezegd zit volgens de staatssecretaris het gevoel van een 'nationale herdenking' vooral in de betrokkenheid van de rijksoverheid, de aandacht van onder andere de NOS en de aanwezigheid van hoogwaardigheidsbekleders. De herdenking van 15 augustus scoort goed op ten minste twee van deze 'voorwaarden'; de NOS zendt de herdenking jaarlijks live uit en de koningin is steeds aanwezig geweest; achtereenvolgens koningin Juliana en koningin Beatrix. Toch bereikt deze herdenking maar een beperkt deel van de bevolking. Het gevoel van een nationale herdenking lijkt toch niet enkel te gaan om aandacht van de NOS en aanwezigheid van vooraanstaande personen. Veel meer van belang is de plaats van de te herdenken gebeurtenis in het collectieve geheugen van een land. In dit geval de plaats van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië in het Nederlandse collectieve geheugen.

In deze these beantwoord ik de vraag waarom de jaarlijkse herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië nog altijd niet lijkt aan te slaan bij het grote publiek. Om deze vraag te beantwoorden behandel ik een aantal theoretische begrippen uit de *public history*. *Memory* is er daar één van. Een ander begrip dat een grote rol speelt bij de beantwoording van mijn onderzoeksvraag is 'trauma'. Naast dit theoretische kader maak ik gebruik van zowel literatuuronderzoek als van interviews. Voor mijn onderzoek is het van belang een historische context te schetsen. In het eerste hoofdstuk zet ik kort de opkomst van de kolonie, de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië en de daaropvolgende dekolonisatie van Nederlands-Indië uiteen.

Het tweede hoofdstuk bestaat uit een theoretisch kader over de vraag: hoe komt een herdenking (als uiting van collectief herinneren) tot stand? Herinneringen en herinneren zijn cruciaal bij een herdenking, waarbij het draait om de herinnering aan het verleden; een herinnering aan de slachtoffers, de helden en de gebeurtenissen van een bepaalde periode. Deze herinneringen verzamelen we niet alleen door de belevenis van de gebeurtenissen, maar door interactie, communicatie en deelname aan bijvoorbeeld herdenkingen.⁵ Deze behoefte om te herinneren noemt Aleida Assman de *memory boom*, die opkwam in de jaren tachtig. Deze *memory boom* is ook terug te zien in de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië

In 1980 is de Stichting Herdenking 15 augustus in het leven geroepen en is er structuur gegeven aan het herdenken van de oorlog in Nederlands-Indië. Ons koloniale verleden en de

---

⁴ Brief staatssecretaris Veldhuijzen van Zanten-Hyllner aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 25 januari 2012, 13.

⁵ A. Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 40.

omgang hiermee hebben deze herdenking echter lange tijd in de weg gestaan, zoals te lezen is in vele stukken van Elsbeth Locher-Scholten.⁶ Een belangrijk begrip binnen de omgang met ons koloniale verleden is 'trauma'. Na de oorlog begon de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië en deze situatie en de verwerking ervan hebben in de weg gestaan van het herdenken van en het vormen van een 'collectieve herinnering' aan de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Locher-Scholten stelt dat er zeker parallellen te vinden zijn tussen de structuur van individuele trauma-ervaring en de ervaringen van Nederland in de periode 1945-1949.⁷ Deze structuur zet ik in het derde hoofdstuk van mijn these uiteen om aan de hand hiervan de moeizame opkomst van de herdenking te verklaren.

Naast de factoren die de staatssecretaris in haar brief aandraagt voor het nationale succes van een herdenking, zijn er volgens mij ook een aantal belangrijke factoren die het (betrekkelijke) gebrek aan succes van de jaarlijkse herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië kunnen verklaren. Een van de belangrijkste daarvan is de plek van de voormalige kolonie in het onderwijs. In hoofdstuk vier ga ik dieper in op de manier waarop Nederlands-Indië in het Nederlandse geschiedenisonderwijs wordt gerepresenteerd en hoe dit bijdraagt aan het beperkte bereik van de herdenking binnen vooral de nieuwe generatie Nederlanders.

Naast de herdenkings- en *memory* theorie en de geschiedkundige verklaringen voor het beperkte bereik van de herdenking, is het ook van belang om te onderzoeken hoe de nieuwe generatie Nederlanders en Indische Nederlanders tegen de herdenking aankijken. Om hierachter te komen heb ik een aantal personen van onder de vijfendertig jaar, afkomstig uit beide groepen, geïnterviewd. Daarbij richt ik me dus op de derde generatie Indische Nederlanders. Deze interviews dragen bij aan de beantwoording van onderzoeksvraag en aan een mogelijke oplossing voor het beperkte bereik van de herdenking.

Het is belangrijk om te onderzoeken welke plaats de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben in het Nederlandse collectieve geheugen, omdat dit kan verklaren waarom de herdenking niet zo groots wordt aangepakt als andere herdenkingen, zoals de Dodenherdenking. Daarnaast is het belangrijk dat er onderzoek wordt gedaan naar dit onderwerp, om te verklaren hoe de herinneringsconjunctuur van deze gebeurtenis verloopt en te voorkomen dat het een stukje vergeten geschiedenis wordt.

---

⁶ Elsbeth Locher-Scholten. Homepage Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen. <http://www.uu.nl/gw/medewerkers/EBLocherScholten/0> geraadpleegd op 27-01-2013.

⁷ E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 4.

1. De opkomst en neergang van Nederlands-Indië

Voordat ik dieper in ga op de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië en de omstandigheden waaronder deze herdenking tot stand is gekomen, is het belangrijk om een historische context te schetsen van de opkomst en neergang van de voormalige kolonie Nederlands-Indië. Het is van belang om te weten wat er precies herdacht wordt.

1.1. Hoe het begon: de VOC en de kolonisatie van Indonesië

In juni 1595 arriveerden de eerste Hollandse schepen in Bantam, West-Java, tijdens een zoektocht naar specerijen. Nadat er door deze verkennende schepen was gebleken dat er scheepvaart mogelijk was naar Azië, werd op 20 maart 1602 de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opgericht. De Staten-Generaal verleende de VOC een octrooi voor de handel tussen Kaap de Goede Hoop en Kaap Hoorn. Daarnaast kreeg de VOC toestemming om in de gebieden van het octrooi overeenkomsten te sluiten, oorlog te voeren, forten te bouwen en lokale besturen te installeren. Het octrooi werd in eerste instantie ingesteld tot 1623, maar werd een aantal keer verlengd.⁸ De VOC regeerde door geweld en onderhandelingen en de machtige multinational heeft bijna twee eeuwen bestaan.⁹ Aan het einde van de achttiende eeuw kwam de VOC echter in de problemen. Het bestuur kreeg steeds meer moeite met het leiden van de compagnie vanuit Nederland en de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) was de nekslag voor de VOC. Deze oorlog legde de Nederlandse handel twee volle jaren stil en zorgde voor ongekende problemen. In 1795 werd de VOC genationaliseerd en in 1799 verliep het laatste octrooi, waardoor al haar bezittingen in handen kwamen van de Nederlandse overheid.¹⁰ Hierop volgde raakte Nederland de heerschappij in de Oost voor korte tijd kwijt.

Gedurende de Franse tijd in Nederland, van 1795 tot 1813, werd Indië door Engeland ingenomen. In 1816, na vijf jaar Engels bewind, keerde het Nederlandse bestuur terug. Het enige doel van de VOC was op dat moment geld verdienen. Het gebied was vanaf toen officieel eigendom van de Nederlandse staat en het werd onmiddellijk tot een volwaardige kolonie gemaakt. Nederland zorgde voor een leger, ambtenaren en toezichhouders.¹¹ Deze nieuwe manier van besturen riep veel weerstand op onder de inheemse bevolking en al gauw ontstond de eerste oorlog: de Java-oorlog in 1823. Naar aanleiding van deze oorlog werd het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) opgericht. De Java-oorlog kwam in 1830 ten einde, toen Nederland in kleinere gevechtseenheden ging opereren en er een aantal forten werd gebouwd verspreid over Java. De Java-oorlog betekende niet het einde van de onrust in de kolonie. In

---

⁸ L. Akveld en E. M. Jacobs. *Nationaal Jubileumboek VOC 1602/2002. De kleurrijke wereld van de VOC.* (Uitgeverij Thoth 2002), 12.

⁹ L. Akveld en E.M. Jacobs. *Nationaal Jubileumboek VOC 1602/2002. De kleurrijke wereld van de VOC.* 22.

¹⁰ Ibidem, 22.

¹¹ M. Leidelmeijer. *Het verhaal van Indië.* (Indisch Herinneringscentrum: Bronbeek 2012), 18.

1873 begon de Atjeh oorlog. Het doel van de oorlog was om ook Atjeh onder Nederlands koloniaal gezag te brengen. De oorlog duurde tot 1914, maar het is nooit echt rustig geworden in Atjeh. Van tijd tot tijd laaide het verzet tegen het Nederlandse koloniale gezag weer op, maar het kwam niet meer tot een oorlog.¹²

Na bijna een eeuw vol strijd, wetsherzieningen en een steeds sterker wordende Nederlandse heerschappij in Indonesië kondigde koningin Wilhelmina in haar troonrede van 1901 een nieuw beleid aan voor de kolonie: de Ethische Politiek. Deze politiek moest leiden tot een bestuur dat het belang van de inheemse bevolking voorop zou stellen en zou zorgen voor zelfstandigheid in de toekomst. Hoog op de agenda stonden onderwijs, infrastructuur en irrigatieprojecten. Er werden ontwikkelingsprogramma's georganiseerd, maar nog altijd lagen de zwaarste lasten bij de inheemse bevolking. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was het contact met Nederland moeilijk en groeide er onder de Indische bevolking een steeds grotere behoefte aan autonomie. Het volksraadlid Soetardjo diende in die periode een petitie in waarin hij voorstelde een conferentie te beleggen om binnen tien jaar tot Indonesische autonomie binnen een Nederlands-Indische unie te komen. De Nederlandse regering verwierp deze petitie in 1938. Zij had iets anders aan haar hoofd, namelijk de steeds groter wordende macht van Japan in het Oosten.¹³ Nederland deed alles in haar machte om de kolonie te behouden. Nederlands-Indië was namelijk van groot belang voor Nederland.

1.2. De betekenis van de kolonie voor het moederland

Tijdens de periode tussen 1600 en 1750 werd handel overzee een belangrijke inkomstenbron in Europa. Internationale producten beheersten de wereldmarkt; er kwam suiker uit Brazilië, katoen uit India en kruiden uit Zuidoost-Azië.¹⁴ Spanje en Portugal waren de eersten die begonnen met koloniseren en haalden veel van hun rijkdommen uit de mijnbouw in de Nieuwe Wereld. Andere Europese landen zagen dit en wilden meedelen in deze rijkdom. Dit resulteerde erin dat meer landen gingen koloniseren.¹⁵ Het doel van deze kolonies was, welk product ze ook leverden, het verschaffen van rijkdom aan het 'moederland'. Deze economische drijfveer achter de kolonisatie werd mercantilisme genoemd. Dit hield in het kort in dat de som van welvaart in de wereld een onveranderlijk gegeven was en dat wat het ene land aan welvaart groeide, automatisch zou moeten verdwijnen bij het andere land. Verder werd er bij mercantilisme vanuit gegaan dat overzeese bezittingen enkel bestonden om Europese moederlanden te verrijken. Een kolonie moest dus meer voordelen brengen aan het moederland, dan dat het

---

¹² M. Leidelmeijer. *Het verhaal van Indië*. (Indisch Herinneringscentrum: Bronbeek 2012), 18.

¹³ M. Leidelmeijer. *Het verhaal van Indië*, 28.

¹⁴ R. Tignor. *Worlds together, worlds apart. The Mongol empire to the present*. Ed. Jon Durbin. (WW Northon & Company: New York 2011), 483.

¹⁵ R. Tignor. *Worlds together, worlds apart. The Mongol empire to the present*, 484.

terugkreeg.¹⁶ Dat is terug te zien in de manier waarop Nederlands-Indië in de beginjaren werd bestuurd door Nederland.

‘De Oost-Indische Koloniën of liever de Aziatische wingewesten van Nederland, zijn slechts voor het Rijk van belang voor zoo verre zij krachtig bijdragen ter bevordering van de *nationale welvaart*, is dit het geval niet, dan zijn het alleen lastige en gevaarlijke bezittingen omdat zij den Staat dikwijl wikkelen in kostbare oorlogen en deszelfs staatkundige betrekkingen compliceren en beperken.’¹⁷ Aldus een advies aan Willem I, afkomstig van minister van Koloniën en bedenker van het cultuurstelstel Johannes van Den Bosch, op 13 mei 1824.¹⁸ Zoveel was duidelijk; Nederlands-Indië moest een wingewest zijn.¹⁹ Met de invoering van het cultuurstelsel in 1830²⁰, een manier om de inheemse bevolking verplicht gewassen te laten verbouwen voor de Nederlandse overheid, en de monopolie op handel in Nederlands-Indië heeft de kolonie inderdaad voor een hoop rijkdom voor Nederland gezorgd. De dreiging van de Japanse expansiedrang bracht deze rijkdom in gevaar. Nederland had vanaf het begin van het imperialisme veel moeite gedaan om de overzeese eigendommen te beschermen en bleef dat doen. Dit wordt onder historici de Nederlandse variant van imperialisme genoemd.²¹

Het Nederlandse imperialisme kenmerkte zich door het veiligstellen van de overzeese bezittingen. Dit gebeurde onder andere door preventieve bezetting van aangrenzende gebieden en het zichtbaar maken van het koloniale bestuur in relevante uithoeken, zoals Nieuw-Guinea. Lokale vorsten werden goedschiks of kwaadschiks tot samenwerking met het koloniale bestuur gebracht. Hiernaast werd er vanaf een bepaald moment ook een beschavingsoffensief toegepast; de eerder besproken ‘ethische politiek’.²² Deze nieuwe manier van besturen werd in 1901 in de troonrede van koningin Wilhelmina aangekondigd. Dit betekende westers onderwijs en gezondheidszorg voor de inheemse bevolking, maar ook nog meer bestuurlijk toezicht en belastingen. Hoewel de ethische politiek in eerste instantie was ingevoerd om beschaving te brengen in de kolonie, werd deze politiek later gezien als één van de belangrijkste bronnen van nationalisme in Indonesië. ‘Alle jongeren die een westerse opleiding hebben gehad, zijn zonder uitzondering vurige nationalist en hun aantal neemt jaar voor jaar toe.’²³ Dit groeiende nationalisme was niet de enige bedreiging voor de kolonie.

---

¹⁶ R. Tignor. *Worlds together, worlds apart. The Mongol empire to the present*. Ed. Jon Durbin. (WW Northon & Company: New York 2011), 488.

¹⁷ H. Buiters. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*. (Kosmos Z&K Uitgevers: Utrecht/Antwerpen, 1993), 27.

¹⁸ H. Buiters. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*, 28.

¹⁹ H.L. Wesseling. *Europa's koloniale eeuw*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2002), 18.

²⁰ H.L. Wesseling. *Europa's koloniale eeuw*, 30.

²¹ J. Bank en M. van Buuren. *1900. Hoogtij van burgerlijke cultuur*. (SDU Uitgevers: Den Haag 2000), 92.

²² J. Bank en M. van Buuren. *1900. Hoogtij van burgerlijke cultuur*, 93.

²³ H. Buiters. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*. (Kosmos Z&K Uitgevers: Utrecht/Antwerpen, 1993), 103.

De kolonie liep zware klappen op tijdens de financiële crisis in de jaren dertig en de opkomende macht van Japan plaatste de kolonie in de tweede helft van de jaren dertig voor extra problemen.²⁴ De Japanners handelden, net zoals de Nederlanders, in textiel. Zij deden dit zodanig goedkoop dat de Japanse textiel de Twentse stoffen steeds meer uit de markt drukte. Nederland sloot hierop haar kolonie volledig af van handel met Japan en probeerde te redden wat er te redden viel.²⁵ Dit mocht niet baten: 'Indië was op dat ogenblik als een huis, waarvan een deel van het dak door de storm was afgerukt. Iedereen werkte zestien uur per dag om dat dak te herstellen, terwijl Japan aan de deur bonste en de bewoners eiste hun hebben en houwen over te geven.'²⁶ Nederlands-Indië was voor Nederland ooit een manier geweest om mee te draaien op de wereldmarkt en werd een belangrijk wingewest. De kolonie was tegen de tijd dat Japan aanklopte een deel geworden van Koninkrijk Nederland. Jonge mensen gingen erheen voor avontuur of voor werk en de kolonie was vernederlandst. Iets wat Nederland niet zonder strijd wilde opgeven.

1.3. De Japanse expansiedrang

Japan ontpopte zich in Zuidoost-Azië tot bondgenoot van Duitsland, met als doel de Westerse invloed in de Oost terug te dringen en een eenduidig Azië te creëren. De Japanners beschouwden zichzelf als de leiders van alle Aziatische volken. Het doel van een nieuwe politieke en economische welvaartstaat kon volgens de Japanners alleen bereikt worden door alle Westerse, en in het geval van Nederlands-Indië, alle Nederlandse, invloeden uit te bannen.²⁷

Als reactie op de acties van Japan werden de Nederlandse bases op Java en Ambon versterkt. De oorlogsdreigingen in Europa zorgden voor steeds meer tegenstellingen in Nederlands-Indië. De Indonesiërs hoopten op meer autonomie, maar de Nederlandse regering was onder omstandigheden tegen elk politiek experiment en trad meer dan ooit streng op tegen de lokale politiek. In februari 1940 verklaarde de Nederlandse regering zich officieel tegen autonomie en na de Duitse inval in Nederland op 10 mei 1940 werd in Nederlands-Indië de staat van beleg afgekondigd. Alle openbare politieke bijeenkomsten werden verboden. In juli 1940 werd de export vanuit Nederlands-Indië naar Japan stopgezet en Japanse tegoeden worden bevroren.

Het voorstel van Japan om Nederlands-Indië in te delen bij de Groot Oost-Aziatische welvaartssfeer, het gebied van de Zuidelijke Oceaan dat door het leveren van grondstoffen in

---

²⁴ H. Buiten. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*. (Kosmos Z&K Uitgevers: Utrecht/Antwerpen, 1993), 115.

²⁵ H. Buiten. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*, 115.

²⁶ Ibidem, 115.

²⁷ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 19.

haar eigen economische behoeftes zou kunnen voorzien, werd door de Nederlandse regering afgewezen. Mensen met Japanse contacten en potentiële onruststokers werden onmiddellijk gearresteerd. De Nederlandse regering kon echter niet op tegen de groeiende invloed van Japan in de Oost.²⁸

1.4. De Japanse bezetting van Nederlands-Indië

De Tweede Wereldoorlog in Azië begon voor onze kolonie eind januari 1942, toen Japan Nederlands-Indië binnentrok en bezette, en duurde tot 15 augustus 1945, toen Japan capituleerde. Op 7 december 1941 pleegde Japan een aanval op Pearl Harbor, de haven van de Amerikaanse vloot in Hawaii. Deze aanval was bedoeld als een tegenreactie op de oprukkende macht van Amerika. Hierop verklaarden Amerika, Groot-Brittannië, Nederland en Australië de oorlog aan Japan. De Westerse mogendheden bundelden hun militaire krachten in het ABDA-commando (American-British-Dutch-Australian commando). Door de krachten te bundelen hoopte Nederland op hulp van de bondgenoten en een geallieerde eindoverwinning.²⁹ Echter, Japan vocht terug en na amper drie maanden, op 25 februari 1942, werd het commando al ontbonden.

In eerste instantie werd er veel tegenstand geboden tegen de Japanners in Nederlands-Indië, vooral door het KNIL. Op 8 maart 1942 capituleerde het KNIL en kwam Nederlands-Indië officieel onder Japans militair gezag.³⁰ De Japanners militariseerden de samenleving door jonge Indonesiërs te trainen en mee te laten vechten in het Japanse leger. Daarnaast wilde Japan zo min mogelijk merken van de Westerse invloed in de Oost en daarom interneerden ze alle Europeanen in Nederlands-Indië. Hiermee verslechterde de situatie van de Nederlander in de kolonie.³¹ Waar zij voorheen aanzien en rijkdom genoten, werden zij de onderdrukten. Hierdoor werden ook de verschillen tussen Nederlanders, Indo-Europeanen, de groep met zowel Indische als Nederlandse afkomst, en Indonesiërs zichtbaar. Indonesische nationalistena traden hard op en zagen geen ruimte voor de Indo-Europeanen die werkten voor de kolonisator. Deze scheiding tussen bevolkingsgroepen heeft er na de oorlog voor gezorgd dat vele Indische Nederlanders Indonesië hebben moeten verlaten.

---

²⁸ *Japanse bezetting*. Homepage Indië in Oorlog. Toegang tot het Indisch Erfgoed van WOII. <http://indieinoorlog.nl/oorloginindie/oorloginindie/elements/story/japanse/index.jsp>. Geraadpleegd op: 19 – 06 – 13.

²⁹ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 18.

³⁰ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 18.

³¹ *Ibidem*, 19.

1.5. Interneringskampen

De meest omvangrijke maatregel die door de Japanners werd genomen om de Nederlandse invloeden uit te bannen, was het interneren van alle Nederlandse burgers. Indo-Europeanen ontsprongen deze dans in eerste instantie, maar een groot deel van deze groep werd later alsnog geïnterneerd.³² Er waren twee verschillende soorten interneringskampen: militaire interneringskampen en burgerinterningskampen.³³

1.5.1. Militaire interneringskampen

Er is niet precies duidelijk hoeveel krijgsgevangenen in kampen te werk zijn gesteld, maar aan de hand van de archieven van de Koninklijke Marine en het Koninklijk Nederlands-Indisch leger kunnen vrij exacte berekeningen worden gemaakt. Hieruit blijkt dat er in totaal 42.233 militairen in krijgsgevangenschap hebben gezeten. Hiervan zijn er 8.200 overleden tijdens de internering.³⁴ Niet alleen de helse omstandigheden waarin er werd gewerkt, tropische hitte en onbegaanbaar gebied, maar ook de houding van de Japanners tegenover de gevangenen hebben bijgedragen aan dit hoge sterftegetal.

De manier waarop de Japanners omgingen met de gevangenen had te maken met hun opvattingen over krijgsgevangenen. De Japanse normen schreven voor dat een strijder moest vechten tot de dood. Als een strijder niet werd gedood, maar na krijgsgevangenschap naar huis werd gestuurd, dan werd hij daar alsnog ter dood gebracht om de schande uit te wissen. Deze houding zorgde ervoor dat de Japanners een diepe minachting koesterden voor de geallieerde militairen, die in hun ogen niet beter verdienden dan als slaven te worden behandeld.³⁵

Twee van de belangrijkste plekken waar deze dwangarbeid zich afspeelde waren de Birma-Siam en de Pakan-Boeroe spoorwegen. Beide spoorwegen werden aangelegd met als doel het Japanse leger beter te kunnen bevoorraden. De gebieden waren echter onbegaanbaar en de tropische temperaturen zorgden voor verschrikkelijke werkomstandigheden. Beide spoorwegen zijn nooit daadwerkelijk in gebruik genomen door de Japanners.

De krijgsgevangenen die aan de spoorwegen tewerk werden gesteld vormden een aparte groep. De Birma-Siam spoorweg werd voor het grootste gedeelte in Thailand aangelegd en de gevangenen zaten dus ver weg van familie of vrienden. Een groot gedeelte van de krijgsgevangenen stierf bovendien tijdens de aanleg van de spoorweg. Ook dit heeft eraan bijgedragen dat er bij aankomst in Nederland nauwelijks gehoor was voor de verhalen van de

---

³² M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 19.

³³ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. 20.

³⁴ Ibidem, 19.

³⁵ Ibidem, 19.

repatrianten. Krijgsgevangenen die terugkwamen van de 'dodenspoorwegen', zoals de beide spoorwegen ook worden genoemd, konden hun verhalen nergens kwijt. Er was dus nauwelijks iets bekend bij het Nederlandse volk over de gruwelijke omstandigheden waaronder sommigen de oorlog in Zuidoost-Azië hadden doorgebracht. Dat werd duidelijk toen er in de jaren zeventig een bezoek werd gebracht aan Nederland door de Japanse keizer Hirohito.

In 1971 brak het Indische oorlogsverleden, met name de omstandigheden in de militaire interneringskampen, krachtig naar buiten. Het bezoek van keizer Hirohito zorgde voor veel onrust en protest onder Indische oorlogsslachtoffers. Cabaretier Wim Kan, die zelf had gewerkt aan de Birma-Siam spoorweg, ontpopte zich tot leider van dit protest en vroeg zich in de Oudejaarsconferentie van 1973 hardop af hoe het kon dat het bezoek van keizer Hirohito überhaupt had kunnen plaatsvinden.³⁶ Zijn verklaring bracht hij naar buiten in een lied tijdens de conferentie: "Er leven haast geen mensen meer die 't hebben meegemaakt. De vijand heeft er ongeveer een derde afgemaakt."³⁷

1.5.2. Burgerinterneringskampen

Het interneren van de burgers werd gestructureerd aangepakt. Alle Nederlanders van boven de zeventien jaar werden geregistreerd, waarbij er onderscheid werd gemaakt tussen volbloed Nederlanders en Indo-Europeanen. Op deze manier had Japan meer controle over wie zij wel of niet wilde interneren. Eerst werden Nederlandse hoogwaardigheidsbekleders geïnterneerd en hierna de mannen tussen de zeventien en zestig jaar die geen werk meer hadden. Als laatste werden de Nederlandse vrouwen en kinderen en mannen boven de zestig jaar geïnterneerd.³⁸

Gedurende het eerste jaar waren de omstandigheden in de kampen nog redelijk goed. Het toezicht op de kampen werd in eerste instantie overgelaten aan Indonesische autoriteiten. Echter in januari 1944 werd het bestuur overgenomen door de Japanse autoriteiten en werden de burgergeïnterneerden behandeld als krijgsgevangenen. Vanaf dat moment vielen zij onder het leger en werden dus automatisch veel strenger behandeld. Families werden vanaf dat moment van elkaar gescheiden. Jongens van de boven de tien jaar werden weggehaald bij hun moeder en kwamen in aparte jongenskampen terecht. Mannen kwamen in speciale mannenkampen terecht.³⁹

---

³⁶ M. Straathof, *De vergeten spoorlijn. Een onderzoek naar de plaats van de Birma-Siam spoorlijn in het Nederlandse collectieve geheugen*. (Universiteit Utrecht, 21-1-2013), 20.

³⁷ Wim Kan. Oudejaarsconferentie 1973.

³⁸ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 21.

³⁹ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 21.

Over de hoeveelheid burgergeïnterneerden zijn geen exacte cijfers bekend. Enkele kampen zijn niet bekend en niet alle geïnterneerden zijn goed bijgehouden. In de jaren vijftig werd er door de Nederlandse regering een aantal van 100.000 gevangenen vastgesteld.⁴⁰

1.5.3. Buitenkampers

Een deel van de bevolking heeft de oorlog in Nederlands-Indië buiten de kampen doorgebracht. Deze mensen werden zogenaamde 'buitenkampers' genoemd. Dit waren vooral Indo-Europeanen die de dans net waren ontsprongen.

Het leven buiten het kamp was nauwelijks makkelijker dan het leven binnen het kamp. De Japanners ontsloegen al gauw alle Indo-Europeanen uit hun functies en het leven buiten het kamp was niet veilig. Indo-Europeanen moesten voorzichtig zijn en onder de radar blijven. Om aan geld te komen werden eigendommen veelal verkocht. De enige mogelijkheid om te overleven was eigenlijk om hulp van buitenaf vragen. Om deze hulp te ontvangen moest er echter een verklaring van loyaliteit aan de Japanners worden getekend en vele Indo-Europeanen weigerden dit. De trouw aan Nederland zat nog altijd in hun systeem.⁴¹

“1944 begon met het Japanse besluit om dat jaar opnieuw een ingrijpende maatregel door te voeren: alle buitenkampers in Soerabaja zouden een verklaring moeten ondertekenen waarin loyaliteit aan Japan werd beloofd. Asta en haar familieleden waren er altijd trots op geweest Nederlandse onderdanen te zijn en peinsden er niet over om gehoor te geven aan de oproep. Maar dit betekende wel dat ze hierdoor nog voorzichtiger moesten zijn dan daarvoor. Als ze nu zouden worden opgepakt, konden ze er zeker van zijn dat ze alsnog in een burgerinterneringskamp zouden belanden.”⁴²

Op 6 augustus 1945 pleegden de VS een grote tegenaanval op Japan door het laten vallen van een atoombom op de stad Hiroshima. Op 9 augustus werd deze actie vervolgd door een atoomaanval op de stad Nagasaki. Hierop volgend capituleerde Japan op 15 augustus 1945 en dit vormde het formele einde van de Tweede Wereldoorlog.⁴³ De onrust in Nederlands-Indië kwam hiermee echter niet tot een einde. De problematische sociale status van de Indo-Europeanen bleef ook na de oorlog een probleem. In de ogen van nationalistische Indonesiërs waren het

---

⁴⁰ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 22.

⁴¹ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 23.

⁴² E.Stoel. *Asta's ogen. De levenskracht van een Indische familie*. (Nijgh & Van Ditmar: Amsterdam 2012), 80-81.

⁴³ M. Leidelmeijer. *Het verhaal van Indië*. (Indisch Herinneringscentrum: Bronbeek 2012), 36.

'landverraders' vanwege hun trouw aan de bezetter. In de ogen van de Nederlanders in het moederland waren het echter geen echte Nederlanders en zou er, bij aankomst in Nederland, dus een integratieproces volgen. Deze groep stond vanaf het begin van de oorlog tussen twee identiteiten in.

1.6. *Bersiap en repatriëring*

Terwijl Nederland in mei 1945 een bevrijding meemaakte, gepaard met feestelijke activiteiten, verliep de capitulatie van Japan anders. In plaats van een groot feest werd het einde van de oorlog in Nederlands-Indië overschaduwd door het groeiende nationalisme in de kolonie. Op 17 augustus 1945 riepen Indonesische nationalistische leiders Soekarno en Mohammed Hatta de *Republik Indonesia* uit.⁴⁴ Hierop volgde een verwarrende en vooral ook een gevaarlijke tijd, die de *Bersiap* wordt genoemd. *Bersiap* is het Indonesische woord voor 'weest paraat', de spreuk die tijdens de onafhankelijkheidsstrijd werd gebruikt door Indonesische strijders. De onafhankelijkheid van Indonesië verliep niet vreedzaam, maar gewelddadig. Vooral de mensen die met het oude Nederlandse regime werden geassocieerd waren niet veilig gedurende deze periode.⁴⁵

Door de onveilige situatie op straat zorgde de onafhankelijkheidsstrijd er ook voor dat de terugkeer van de geïnterneerden langzaam verliep. Ironisch genoeg boden de voormalige interneringskampen, de 'jappenkampen', bescherming tegen de Indonesiërs. Een bescherming waar de buitenkampers geen gebruik van konden maken. De Japanners die voorheen de vijand waren, traden nu op als kampbeschermers.⁴⁶ Dit zorgde ervoor dat velen van de geïnterneerden de kampen nog niet uit durfden te komen. Daarbij kwam dat het de eerste maanden nog helemaal niet mogelijk was om naar Nederland te repatriëren. Pas een paar maanden na de Japanse capitulatie arriveerden de eerste schepen om burgers en militairen mee terug naar Nederland te nemen. Uiteindelijk vertrokken er tussen 1945 en 1964 ongeveer 300.000 mensen naar Nederland. In eerste instantie vooral veel Nederlandse kamp overlevenden, maar later ook veel Indo-Europeanen die na de oorlog tussen wal en schip vielen in Indonesië. Vele Indo-Europeanen stonden op goede voet met Nederland en waren niet volbloed Indonesisch en dus een bedreiging voor de eenheidsstaat Indonesië.⁴⁷ Haast gedwongen om het

---

⁴⁴ G. Oostinde. *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Bert Bakker: Amsterdam 2010), 81.

⁴⁵ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 21.

⁴⁶ G. Oostinde. *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Bert Bakker: Amsterdam 2010), 81.

⁴⁷ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 23.

eigen land te verlaten arriveerden ze in Nederland. Hier aangekomen was de ontvangst niet zoals verwacht; Nederland had geen oog of gehoor voor de repatrianten.⁴⁸ In Indonesië ging de strijd door, tot in 1950 de eenheidsstaat Republiek Indonesië werd uitgeroepen.⁴⁹ Een strijd waarin Nederland gewelddadig heeft gestreden om de kolonie te behouden, onder de noemer van 'politieele acties'.

1.6.1. Politieele acties

In de jaren 1945 tot 1949 werd er een bloedige strijd gestreden in Nederlands-Indië. KNIL-militairen, Nederlandse dienstplichtigen en oorlogsvrijwilligers namen het op tegen het Indonesische leger. Het was een guerrilla-oorlog. Nederland organiseerde twee politieele acties, met als officieel doel om de vrede terug te brengen in Indonesië. In werkelijkheid werd er een gewelddadige strijd gestreden, waarbij velen strijders, van zowel Nederlandse als Indonesische kant, het leven hebben gelaten.

De eerste politieele actie vond plaats van 21 juli 1947 tot 5 augustus 1947 en was een direct gevolg van onderhandelingen tussen Nederland en Indonesië om Indonesië als republiek te erkennen. Deze onderhandelingen gingen beide landen niet snel genoeg en dus stuurde Nederland haar militairen naar Indonesië. Dit gebeurde onder de naam van 'Operatie Product' en zou een vredesmissie moeten zijn.

Kort na deze eerste militaire actie volgde de tweede politieele actie: 'Operatie Kraai'. Deze actie duurde van 21 december 1948 tot 5 januari 1949 en had als doel om de republikeinse regering uit te schakelen. Nederland noemde deze acties politieele acties om aan te geven dat het een intern conflict betrof, maar in werkelijkheid ging het om een dekolonisatie-oorlog waarbij door beiden partijen veel geweld is gebruikt. Op 10 augustus 1949 kwam het tot een officiële wapenstilstand.⁵⁰ Deze wapenstilstand betekende echter niet het einde van de onrust rondom de kolonie, die was ontstaan na de capitulatie van Japan. Hoewel Indonesië een jaar later, in 1950, officieel onafhankelijk werd verklaard, liep Nederland een koloniaal trauma op. Op dit trauma zal ik verder ingaan in hoofdstuk drie van deze thesis.

Deze politieele acties werden, zoals ik in hoofdstuk drie verder zal bespreken, stilgehouden voor het Nederlandse volk. Als ze werden benoemd dan was het onder het mom van 'vredesmissies'. Dit heeft de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in de kolonie in de weg

---

⁴⁸ G. Oostinde. *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Bert Bakker: Amsterdam 2010), 88.

⁴⁹ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 23.

⁵⁰ *Indonesische onafhankelijkheid*. Homepage Indië in Oorlog. Toegang tot het Indisch Erfgoed van WOII. <http://indieinoorlog.nl/oorloginindie/oorloginindie/elements/story/japanse/index.jsp>. Geraadpleegd op: 19 - 06 - 13.

gestaan: er was nog zo veel gaande in de kolonie, waar niet over gesproken werd, dat de kolonie in zijn geheel lange tijd een verzwegen onderwerp is geweest. Dit droeg bij aan de ontvangst die repatrianten kregen bij aankomst in Nederland.

1.6.2. Kille ontvangst

Aangekomen in Nederland werden de repatrianten niet met open armen ontvangen. Ze kwamen aan in een land dat zelf aan het opkrabbelen was van een wereldoorlog. Het eigen leed was op dat moment de prioriteit. De repatrianten uit Indië waren overigens niet de enige groep die niet kon rekenen op begrip bij aankomst in Nederland. Ook de slachtoffers van de Holocaust konden hun verhalen in eerste instantie nergens kwijt. Pas in de jaren zestig ontstond er in een Nederland een klimaat waarbij er ruimte was voor andermans verhalen en leed.⁵¹

Niet alleen het eigen leed zorgde voor een beperkt inlevingsvermogen onder de Nederlanders, maar ook de vrees dat de komst van de repatrianten zou zorgen voor nog meer baan- en woningnood droeg hieraan bij. Nederland zat op dat moment niet te springen om de komst van deze mensen, maar kon ook niets doen om ze te weigeren. Alle repatrianten hadden immers een Nederlands paspoort en waren afkomstig uit het Koninkrijk der Nederlanden.⁵²

Al deze verschillende oorzaken hebben ervoor gezorgd dat de Indische repatrianten ontzettend snel zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving.⁵³ Daarbij lijkt het alsof ze zichzelf een zwijgen hebben opgelegd; niemand leek interesse te hebben in de verhalen van overzee, dus de Indische bevolking heeft het voor zichzelf gehouden. Hier komt dan ook de uitdrukking van Wouter Muller, musicus en zelf een Indische repatriant, vandaan: 'spreken is zilver, zwijgen is Indisch.'

---

⁵¹ G. Oostinde. *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Bert Bakker: Amsterdam 2010), 88.

⁵² M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 24.

⁵³ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 24.

2. Memory en herdenken

Herdenken is moeizaam denken en nog eens denken, nadenken, terugdenken aan wat onze gedachten te boven gaat, wat wij nooit hadden kunnen bedenken en wat wij niet in één keer kunnen bevatten en inhalen, de waanzin van een oorlog en het geluk van een bevrijding.

Cornelis Verhoeven⁵⁴

Herdenken heeft alles te maken met herinneren en herinneringen. De wijze waarop bijvoorbeeld oorlogsslachtoffers- en gebeurtenissen worden herinnerd en herdacht heeft alles te maken met de denkbeelden en verhoudingen in de samenleving. Herinneren en herdenken zijn een product van die samenleving.⁵⁵ 'A society's memory is negotiated in the social body's beliefs and values, rituals and institutions, and in the case of modern societies in particular, it is shaped by such public sites of memory as the museum, the memorial, and the monument.'⁵⁶ Aldus Andreas Huyssen. Hiermee moet niet worden aangenomen dat er niet zoiets is als een individuele herinnering, maar dit duidt alleen aan dat deze herinnering sterk beïnvloed wordt door de maatschappij. Deze, door de samenleving gevormde, herinnering heeft socioloog en filosoof Maurice Halbwachs aangeduid met zijn begrip 'collectief geheugen'.⁵⁷

Halbwachs gebruikt de term collectief geheugen in zijn tekst *On collective memory* uit 1992, de term introduceerde hij al in 1925⁵⁸, en definieert het daarin als: collectief gedeelde representaties van het verleden.⁵⁹ Halbwachs stelt dat alle geheugen collectief is, omdat geheugen afhankelijk is van sociale omgeving.⁶⁰ Hij elimineert hiermee individueel geheugen. Dit is iets waar veel historici zich mee bezig hebben gehouden en er is steeds meer aandacht gekomen voor de sociale processen waarin collectief geheugen gevormd wordt.⁶¹ In dit hoofdstuk beantwoord ik de vraag: hoe komt een herdenking (als uiting van collectief herinneren) tot stand? Om deze vraag te beantwoorden is het belangrijk om een duidelijk beeld te schetsen van wat het collectieve geheugen precies inhoudt.

---

⁵⁴ C. Verhoeven. 'Een compromis tussen herinneren en vergeten.' In *Trouw. De verdieping*. (3 mei 1997).

⁵⁵ R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2011), 22.

⁵⁶ R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*, 22.

⁵⁷ Ibidem, 22.

⁵⁸ W. Kansteiner, 'Finding Meaning in Memory. A Methodological Critique of Collective Memory Studies', *History and Theory* 41: 2 (2002), 185.

⁵⁹ W. Kansteiner, 'Finding Meaning in Memory. A Methodological Critique of Collective Memory Studies', 181.

⁶⁰ A. Green, 'Collective Memory', in: idem, *Cultural History* (Basingstoke & New York 2008), 104.

⁶¹ A. Green, 'Collective Memory', 105.

2.1. De memory boom

Sinds de jaren tachtig is herinneren en erfgoed steeds belangrijker geworden. Dit wordt de *memory boom* genoemd.⁶² De *memory boom* is een term van Aleida Assman, professor in Engels, Egyptologie, literatuur en cultuurstudies.⁶³ Volgens Assman omvat ons persoonlijke herinneren veel meer dan wat we daadwerkelijk zelf hebben meegemaakt. Hiermee sluit zij zich dus aan bij Huysens en Halbwachs. We nemen deel aan de herinneringen van onze omgeving; zoals familie, de buurt waar we opgroeien, de generatie waartoe we behoren, de samenleving, de cultuur en het land waarin we opgroeien. Al die factoren samen vormen het collectieve geheugen.⁶⁴ Deze herinneringen verzamelen we niet alleen door dingen mee te maken, maar door interactie, communicatie en deelname aan bijvoorbeeld herdenkingen.⁶⁵ Hierin zit volgens historicus Jay Winter zelfs de kern van collectief geheugen: "Memory performed is at the heart of collective memory."⁶⁷

2.2. Performing memory

Een herdenking is een manier om een herinnering tastbaar te maken, om een herinnering 'op te voeren'. Het opvoeren van een herinnering is een manier om individuele herinneringen te herleven en te herscheppen.⁶⁸ Hiermee wordt de focus van individueel verschoven naar collectief. Het opvoeren van herinneringen kan op verschillende manieren gebeuren. Het kan door over een herinnering te praten, door de gebeurtenissen te herdenken of door er monumenten voor te creëren. Hierdoor wordt een individuele herinnering tastbaar en kan zo een collectieve herinnering vormen.⁶⁹

Het gebrek aan opvoering van het geheugen kan aan de andere kant ook het vormen van een collectief geheugen in de weg staan. Dat is zichtbaar in de opkomst van de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië. Deze kwam heel langzaam op gang in de jaren zeventig en tachtig. Dit kwam door de dominante herinneringscultuur rondom de Duitse bezetting van Nederland. Echter, zo'n dominante herinnering kan er ook voor zorgen dat de groep wier stem nauwelijks gehoord wordt na verloop van tijd het recht op hun eigen

---

⁶² A. Green, 'Collective Memory', in: idem, *Cultural History* (Basingstoke & New York 2008), 99.

⁶³ Aleida Assman. Homepage Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Aleida_Assmann geraadpleegd op 18 - 01 - 2013.

⁶⁴ A. Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 40.

⁶⁵ A. Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', 40.

⁶⁶ M. Straathof, *De vergeten spoorlijn. Een onderzoek naar de plaats van de Birma-Siam spoorlijn in het Nederlandse collectieve geheugen*. (Universiteit Utrecht, 21-1-2013), 6.

⁶⁷ J. Winter. 'The performance of the past: memory, history, identity', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 11.

⁶⁸ J. Winter. 'The performance of the past: memory, history, identity', 11.

⁶⁹ Ibidem, 12.

herinnering en een plaats in de geschiedenis en de herdenkingscultuur opeisen.⁷⁰ Dit gebeurde met de opkomst van de 15 augustus herdenking en door nog een andere toepassing van het performatieve element: het opschrijven van de herinneringen.

Jay Winter beschrijft in zijn tekst dat er door academische historici een onderscheid wordt gemaakt tussen geschiedenis en geheugen, maar dat deze twee veel meer overeenkomsten hebben dan wordt gedacht door puristen. Geschiedenis is geheugen gezien door documenten en geheugen is geschiedenis vanuit een affectief oogpunt.⁷¹ Een manier waarop geschiedenis en geheugen samen komen is door performatieve elementen, wat Winter noemt de *performative turn*.⁷² Een manier van het verleden opvoeren is ook het beschrijven van gebeurtenissen in historische non-fictie werken. Dit is veelvuldig gebeurd en is een manier waarop de groep Indische Nederlanders, wiens herinneringen in eerste instantie niet werden gehoord, zichzelf een plaats in de geschiedenis hebben gegeven. Een manier waarop individuele herinneren, collectieve herinneringen zijn geworden. Een manier waarop dit op nationaal niveau wordt geprobeerd, is het collectief herdenken van de gebeurtenissen.

2.3. Herdenken

Een herdenking is een gebeurtenis waarbij het collectieve geheugen een grote rol speelt; er wordt gezamenlijk herinnerd.⁷³ Er worden speciale herdenkingsplechtigheden- of bijeenkomsten georganiseerd, maar daarnaast kunnen mensen ook thuis voor zichzelf herdenken. De laatste jaren was er een toename te zien in collectieve herdenkingsactiviteiten. Dit had alles te maken met de eerder besproken *memory boom*. Herdenkingen hebben vaak een vaste structuur en kunnen zo steun bieden aan mensen die de te herdenken gebeurtenis hebben meegemaakt of mensen kennen die het hebben meegemaakt.⁷⁴

Herdenken en herinneren is iets wat de laatste jaren in collectieve vorm is opgeleefd, maar is in principe iets van alle tijden. Het is een manier om gebeurtenissen te blijven herinneren, maar ook om nieuwe generaties kennis mee te geven en zo te voorkomen dat de geschiedenis zich herhaalt. Het herdenken van een oorlog heeft voor verschillende generaties, verschillende functies. Voor de eerste generatie is het vaak een manier om te herbeleven en een

---

⁷⁰ R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2011), 23.

⁷¹ J. Winter, 'The performance of the past: history, memory, identity' in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 12.

⁷² M. Straathof. *Dansen op de Kwai. Historische non-fictie over de Birma-Siam spoorweg* (Universiteit Utrecht 02-01-2013), 7.

⁷³ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 32.

⁷⁴ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 33.

gevoel van saamhorigheid te creëren.⁷⁵ Voor de tweede generatie is het een manier om de herinnering levend te houden; een manier om familieleden of dierbaren te eren.⁷⁶ Deze herdenkingen vinden dikwijls plaats bij een monument.

2.4. *Lieux de mémoire*

Historicus Jay Winter heeft zich beziggehouden met de vraag waarom er monumenten worden geplaatst om bepaalde gebeurtenissen te herdenken. Hiermee richt hij zich vooral op oorlogsmonumenten. Deze monumenten ziet hij boven alles als plekken waar mensen kunnen rouwen. Het zijn symbolische plekken die het lijden en ook het heldendom van tijdens de oorlog representeren.⁷⁷ Naast een plek om te rouwen wordt ook een andere functie door Neal en Nytagodien als cruciaal beschouwd bij monumenten; de functie van het herinneren. Een blijvende herinnering aan de gruweldaden waartoe de mens in staat is.⁷⁸ Toch lijken deze beiden functies niet het meest van toepassing op de monumenten die er in de jaren tachtig zijn ontstaan voor de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië. Pierre Nora's *lieux de memoire* is hierop meer van toepassing.

Pierre Nora doelt met zijn *lieux de memoire* op plekken van herinnering. Wat dat betreft strookt hij met de manier waarom Neal en Nytagodien monumenten beschouwen. Nora doelt met zijn plekken van herinnering echter niet op plekken die herinneren aan gruweldaden waartoe de mens in staat is, maar op plekken om menselijke herinneringen vast te leggen. Deze *lieux de memoires* kunnen materieel, functioneel of symbolisch zijn. Volgens Nora is er een duidelijk verschil te zien tussen *real memory* en het dominante *memory*. Met de eerste doelt hij op het geheugen dat een sociale groep deelt, onaangetast en verbindend. Met de tweede doelt hij op de herinnering die gevormd is door geschiedenis. In het kort stelt hij dat dit 'echte' geheugen op den duur geëlimineerd wordt door het dominante geheugen, gevormd door de geschiedenis.⁷⁹ Dit is ook terug te zien in de herinneringsconjunctuur van repatrianten.

Hun 'echte' herinneringen waren die aan de kolonie en de oorlog daar, de herinneringen aan de kampen en aan de bezetting van de Japanners. Deze herinnering werd in Nederland echter ondergesneeuwd door de dominante herinnering daar: de Duitse bezetting van Nederland. Deze herinnering was gevormd door de geschiedenis, door de feitelijke gebeurtenissen in Nederland. Wanneer er, zo stelt Nora, geen ruimte meer is voor een omgeving

---

⁷⁵ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*. Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006), 34.

⁷⁶ M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*, 35.

⁷⁷ A. Green, 'Collective Memory', in: idem, *Cultural History* (Basingstoke & New York 2008), 112.

⁷⁸ R.L. Nytagodien en A.G. Neal, 'Collective trauma, apologies, and the politics of memory', in *Journal of Human Rights* 3:4 (2004), 465.

⁷⁹ P. Nora, 'Between memory and history. Lieux de memoire', in *Representations* 26 (1989), 8.

van herinneringen, *milieux de mémoires*, moeten deze worden vastgelegd om herinnerd te worden. Deze vastgelegde uitingen van *memory* zijn de *lieux de memoires*.⁸⁰

De jaren vijftig kunnen worden aangewezen als een tijd waarin Nederland gericht was op de toekomst. De focus in de samenleving lag op wederopbouw en niet op het verleden, dat zie je terug in de omgang met de oorlog in Nederlands-Indië in die tijd. Er was geen ruimte om te herinneren, in het bijzonder voor de ‘echte’ herinnering van de repatrianten, en dus werd er vanaf de jaren tachtig voor gekozen om de herinneringen vast te leggen in monumenten. In deze monumenten zit een blijvende herinnering aan een gebeurtenis waarvoor lange tijd geen ruimte was. Om toch in contact te blijven met het verleden is het, zo stelt Nora, noodzakelijk om deze herinneren vast te leggen. Zo kunnen de monumenten dienen om een identiteit te definiëren.

Een herdenking kan ook fungeren als *lieux de mémoire*. Het is een symbolische manier om een herinnering vast te leggen. Er is duidelijk te zien dat de herdenking van de Japanse capitulatie veel later een *lieux de mémoire* werd dan de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederland. De Japanse capitulatie werd pas in 1970 voor het eerst herdacht en daar is pas sinds 1980 structuur in aangebracht. De eerste plaatselijke herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog in Nederland vonden echter al op 30 augustus 1945 plaats. Vanaf 1947 werd de herdenking op 4 mei gehouden.⁸¹ De herdenking werd toen al georganiseerd door de Commissie Nationale Herdenking. Dat de herdenking van de Japanse capitulatie pas zo laat tot stand kwam is gedeeltelijk te wijten aan deze dominante herinnering van de Tweede Wereldoorlog.

2.5. Herdenkingspatroon

In zijn boek *Rondom de Stilte. Herdenkingscultuur in Nederland* bespreekt antropoloog het herdenkingspatroon zoals dat te zien is in Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog. Hij stelt dat het dominante beeld van de oorlogsperiode in eerste instantie dat was van een periode van verdrukking en verzet. Met deze nadruk op verzet kon het grootste deel van de bevolking zich identificeren.⁸² In de jaren zestig werden er steeds meer vraagtekens gezet bij deze verzetsmythe. Er was steeds meer kennis over de gang van zaken in de concentratiekampen en er werd steeds duidelijker dat er geen sprake was geweest van natiebreed verzet.⁸³

Doordat er vanaf dat moment anders tegen herdenkingen aan werd gekeken, in plaats van het herdenken van de verzetshelden trad de Holocaust op de voorgrond, kwam er ook

---

⁸⁰ P. Nora, ‘Between memory and history. Lieux de memoire’, in *Representations* 26 (1989), 7.

⁸¹ Geschiedenis 4 mei. *Homepage 4 en 5 mei Comité*.

http://www.4en5mei.nl/4_en_5_mei/nationale_herdenking/geschiedenis_van_4_mei geraadpleegd op 10-07-2013.

⁸² R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2011), 726.

⁸³ R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in*, 733.

ruimte voor tot dan toe 'vergeten' groepen.⁸⁴ Een van die groepen die vanaf dat moment meer naar voren trad was die van de repatrianten en veteranen uit Nederlands-Indië. Het bleek echter moeilijk om tegen de net opgedane kennis van, en daardoor groeiende interesse in, de Holocaust op te boksen. De herdenking van de Japanse capitulatie had dan ook een moeilijke start.

2.6. De totstandkoming van de 15 augustus herdenking

De moeizame opkomst van de 15 augustus herdenking had verschillende oorzaken. De kille ontvangst in Nederland, de staat van wederopbouw en de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië lagen hieraan te grondslag. Terwijl er in 1947 elf urnen, met daarin aarde uit de elf Nederlandse provincies, werden neergezet bij het nieuwe nationale monument op de Dam in Amsterdam, werd daar geen urn met Indonesische aarde neergezet. Dit zou namelijk niet passen in de symboliek van de eenheid van het rijk. Pas in 1950, na de soevereiniteitsoverdracht, werd deze urn toegevoegd aan het monument. Ook de eerste nationale herdenking van de slachtoffers van de oorlog in Nederlands-Indië vond pas op 15 augustus 1970, vijftwintig jaar na dato, plaats in Den Haag.

Dit evenement zou 'eenmaal, voor de eerste en voor de laatste maal' georganiseerd worden. Voor de eerste keer, omdat het nog niet eerder gebeurd was. Voor de laatste keer, omdat er tot overeenstemming was gekomen dat één nationale rouwdag voor alle gevallen hier en daar voldoende was op 4 mei, en eenmaal als bijzondere herdenking.⁸⁵ De verwachting dat ook de oorlog in de Pacific zou worden herdacht op 4 mei kwam echter niet uit en daarom nam de Stichting Herdenking 15 augustus vanaf 1980 de herdenking van deze gebeurtenis op zich.⁸⁶ Vanaf dat moment werd deze oorlog jaarlijks op 15 augustus herdacht.

Door de opkomst van de Indische monumenten werd het voor de Indische gemeenschap mogelijk gemaakt om hun identiteit hieraan te definiëren en werd er uiting gegeven aan hun herinneringen. Aan deze blijvende uiting van de herinneringen hebben ook de daaropvolgende generaties met een Indisch verleden zich kunnen definiëren zonder de gebeurtenissen zelf te hebben meegemaakt. Op deze manier kon een *lieux de memoire* bijdragen aan de vorming van een collectief geheugen.

2.7. Deelconclusie

Herdenkingen, monumenten, historische non-fictie: allemaal manieren om het individuele geheugen op te voeren of vast te leggen en zo te transformeren in een collectief geheugen. In het

---

⁸⁴ R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2011), 734.

⁸⁵ R. Raben, *Beelden van de Japanse Bezetting. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*. (Waanders Uitgevers: Zwolle), 62.

⁸⁶ R. Raben, *Beelden van de Japanse Bezetting. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*, 64.

geval van Nederlands-Indië kwam deze overgang van een heleboel individuele herinneringen naar een collectief geheugen pas laat op gang; zo'n dertig jaar na de onafhankelijkheid van Indonesië werd er structuur aangebracht in de herdenking van de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor lijkt de gebeurtenis toch gevangen te zitten binnen een kleine groep Indo-Europeanen en Nederlandse repatrianten. Kansteiner bespreekt hoe het soms onmogelijk is om een bepaalde gebeurtenis een plek te geven binnen het collectieve geheugen. Het begrip trauma speelt hierin een belangrijke rol. De individuele herinneringen van slachtoffers van een traumatische gebeurtenis moeten, om een collectief geheugen te vormen, door individuen gedeeld worden en passen binnen sociale en politieke doelstellingen van sociale groepen zoals politieke partijen. Kansteiner zegt hierover: 'Past events can only be recalled in a collective setting if they fit within a framework of contemporary interests.'⁸⁷ Dit trauma, dat een collectieve herinnering in de weg zit, en de verwerking hiervan zet ik in het volgende hoofdstuk uiteen.

---

⁸⁷ W. Kansteiner, 'Finding Meaning in Memory. A Methodological Critique of Collective Memory Studies', in *History and Theory* 41: 2 (2002), 187-188.

3. Trauma

Een trauma betekent in de psychologie een geestelijke 'verwonding' van een individu en impliceert een heftige ervaring, veroorzaakt door een verlies of door het ondergaan van geweld. Het gaat om een ervaring die de continuïteit van iemands bestaan lijkt aan te tasten en een gevoel van machteloosheid veroorzaakt. Reacties hierop lijken persoonsgebonden, aangezien deze afhankelijk zijn van persoon, karakter en het soort trauma, maar toch valt er een bepaald reactiepatroon te herkennen. Na een periode van een sterke focus op de ervaring, volgt een ontkenningperiode. Hierop volgt een periode van herbeleving, waarin de herinnering op onverwachte momenten terugkomt.⁸⁸ Na deze periode volgt er een fase waarin men de beleving bewust naar boven haalt, bijvoorbeeld door therapie, en hierdoor de gebeurtenis een plaats geeft in de persoonlijke geschiedenis. Psycholoog R. Kleber noemt het verwerken van een trauma dan ook 'niets anders dan een individuele vorm van geschiedschrijving.'⁸⁹ Hoewel deze omschrijving van een trauma afkomstig is uit de psychologie en gericht is op individuele trauma's, is het ook mogelijk dat een hele natie of bevolkingsgroep een trauma oploopt. Hoewel het dan ook gaat om individuen die een traumatische ervaring meemaken, wordt deze ervaring met meerdere mensen gedeeld en worden dus ook de herinneringen aan die gebeurtenis gedeeld. Dat gedeelde geheugen is het collectieve (traumatische) geheugen.

Over collectief geheugen is de laatste decennia veel geschreven. Twee historici die zich daar veel mee bezig hebben gehouden zijn Maurice Halbwachs en Aleida Assman. Zoals gezegd in hoofdstuk twee stelt Halbwachs dat alle geheugen collectief is, omdat geheugen afhankelijk is van sociale omgeving.⁹⁰ Hij sluit hiermee het individueel geheugen uit. Assman sluit individueel geheugen niet geheel uit, maar stelt wel dat ons persoonlijk herinneren veel meer omvat dan dat wat we daadwerkelijk zelf hebben meegemaakt. We nemen deel aan de herinneringen van onze omgeving. Deze herinneringen verzamelen we dus niet enkel door ervaringen die we zelf meemaken, maar ook door interactie, communicatie en herdenkingen.⁹¹ Wanneer er dus een collectief trauma plaatsvindt, zoals de Tweede Wereldoorlog, wordt dit niet alleen verwerkt door degenen die het hebben meegemaakt, maar ook door degenen die deze herinneren meekrijgen van hun omgeving. Ook kan de verwerking aangestuurd worden door een politiek of cultureel orgaan, zoals de regering. In de verwerking van het koloniale trauma heeft de regering een groot aandeel gehad en zijn dezelfde vier fases aan te wijzen die plaatsvinden in de verwerking van een individueel trauma.

---

⁸⁸ E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 4.

⁸⁹ E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen', 5.

⁹⁰ A. Green, 'Collective Memory', in: idem, *Cultural History* (Basingstoke & New York 2008), 104.

⁹¹ A. Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 40.

3.1. Verwerking van het koloniale trauma

In eerste instantie, in de periode meteen na de oorlog, was er de ervaring van machteloosheid die werd veroorzaakt door de uitroeping van de Republiek Indonesia op 17 augustus 1945. Deze gebeurtenis kwam als verrassing voor de Nederlandse regering, maar ook voor de Nederlanders in Indië. Er was in de periode voor de onafhankelijkheidsstrijd namelijk nauwelijks informatievoorziening over het nationalisme dat leefde in Indonesië. Dit kwam door de onderdrukking van de Indische bevolking in de periode voor de oorlog, maar ook door de internering van Europeanen in de Japanse kampen tijdens de oorlog. Door de plotselinge confrontatie met dekolonisatie werd de Nederlandse regering tijdelijk machteloos in de situatie. Een reactie hierop waren de politionele acties, in een wanhopige poging om de kolonie terug te krijgen. Door deze machteloosheid en het trauma van het verlies van de kolonie brak er in de jaren vijftig dan ook een periode van ontkenning aan.⁹²

3.1.1. Ontkenning

In de herinneringsconjunctuur van de Indische oorlogsherinnering is duidelijk te zien dat er in de jaren vijftig een beleid van zwijgen werd toegepast. Wederopbouw en de aanpassing van de Indische repatrianten in Nederland zorgden er voor dat er geen ruimte meer was voor oorlogservaringen in Indië.⁹³ Deze aanpassing aan het moederland was bijvoorbeeld te zien in de deelname aan de herdenking van de oorlog op 4 en 5 mei door repatrianten. Dit komt naar voren in een gesprek van Locher-Scholten met een meisje dat haar jeugd doorbracht in Nederlands-Indië en in een interneringskamp zat tijdens de oorlog. Terug in Nederland herdacht zij de oorlog net als alle andere Nederlanders op 4 en 5 mei en herinnerde niets haar meer aan haar ervaringen tijdens de oorlog in de kolonie: '...destijds wilden we er echt bij horen. We zagen Holland echt als ons moederland.'⁹⁴ Naast deze focus op economische reconstructie en de opbouw van de welvaartsstaat was de stilte rondom deze ervaring ook gericht op het vermijden van een pijnlijke plek in de vaderlandse geschiedenis. Het koloniale verleden, en met name de Tweede Wereldoorlog in de kolonie en de dekolonisatie, was een goed bewaard 'familiegeheim' van de Nederlandse staat geworden.⁹⁵ In de jaren zestig en zeventig kwam hier verandering in.

---

⁹² E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 4.

⁹³ R. Raben, *Beelden van de Japanse Bezetting. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*. (Waanders Uitgevers: Zwolle), 60.

⁹⁴ E. Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië', in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 114(1999), 192.

⁹⁵ E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 4.

3.1.2. Herbeleving

De jaren zestig en zeventig kunnen worden aangewezen als de periode van herbeleving. Hierin vonden een aantal gebeurtenissen plaats waardoor het trauma van de oorlog in de kolonie onverwacht naar boven kwam. Een belangrijke gebeurtenis was het bezoek van de Japanse keizer Hirohito aan Nederland in 1971. Door dit bezoek werd duidelijk dat het trauma nog niet verwerkt was en vonden er vele demonstraties plaats. Deze demonstraties werden extra kracht bijgezet door het publieke optreden van cabaretier Wim Kan. Kan was zelf als dwangarbeider aan de Birma-Siam spoorweg tewerkgesteld door Japan en ontpopte zich tot woordvoerder van de demonstraties.⁹⁶ Naast deze onverwachte herbeleving van gebeurtenissen die plaats hadden gevonden tijdens de oorlog in Nederlands-Indië, was er ook sprake van een onverwachte herbeleving van de dekolonisatie.

In het actualiteitenprogramma *Achter het Nieuws* in begin 1969 trad ex-militair Joop Hueting naar voren. Hij vertelde in dit programma uit eigen ervaring over de oorlogsmisdaden die volgens hem waren gepleegd door Nederlandse militairen tijdens de politieke acties die plaats vonden tijdens de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië. Volgens Hueting was er sprake geweest van marteling door de militairen en werden mensen te pas en te onpas vermoord wanneer zij op het pad van de militairen kwamen. Een kogel kostte immers maar 7 cent en was dus een goedkopere optie dan iemand in gevangenschap nemen.⁹⁷ *Andere Tijden* wijdte hier in 2002 een aflevering aan en liet andere veteranen aan het woord. De reactie op Hueting was over het algemeen negatief. Zijn verhalen zouden niet kloppen en hij zou de martelingen en moorden voorstellen als een structureel beleid van de krijgsmacht en 'dat was het dus niet.'⁹⁸ Er werd echter ook instemmend gereageerd op Hueting's verhalen. Zo liet H. Hildeweg in *Andere Tijden* weten dat Nederland 'doof en blind was geweest voor de werkelijkheid en de waarheid van de situatie.'⁹⁹ Er is nooit een officieel oordeel gekomen over de oorlogsmisdaden in Indonesië. Na deze onverwachte herbelevingen van het koloniale trauma brak in de jaren tachtig de laatste fase van traumaverwerking aan: de herinneringen aan de traumatische ervaringen werden vanaf dat moment steeds vaker bewust opgehaald. Onder andere door herdenkingen.

---

⁹⁶ R. Raben, *Beelden van de Japanse Bezetting. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*. (Waanders Uitgevers: Zwolle), 61.

⁹⁷ *Andere Tijden. De excessennota*. Uitzonden op 9 april 2002. <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2001-2002/De-excessennota.html> geraadpleegd op 26-1-2013

⁹⁸ P. Ego in *Andere Tijden De excessennota*. Uitzonden op 9 april 2002. <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2001-2002/De-excessennota.html> geraadpleegd op 26-1-2013

⁹⁹ H. Hildeweg in *Andere Tijden De excessennota*. Uitzonden op 9 april 2002. <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2001-2002/De-excessennota.html> geraadpleegd op 26-1-2013

3.1.3. Bewustwording

In 1980 werd de Stichting Herdenking 15 augustus opgericht en de stichting vormde een erkenning van het leed dat was geleden tijdens de oorlog. Vanaf deze periode begonnen ook de veteranen zich te organiseren, in bijvoorbeeld de Vereniging Oud-Militairen Indiëgangsters die in 1985 werd opgericht.¹⁰⁰ Ook werden er verschillende monumenten opgericht, zoals het Indisch monument in Roermond, het Indisch monument in Den Haag (1988) en, al iets eerder, het Vrouwenmonument in Apeldoorn (1971).¹⁰¹ Door het plaatsen van monumenten was er sprake van het vastleggen van een herinnering. Het vastleggen van de herinnering aan het koloniale trauma, betekende voor Nederland dat er eindelijk aandacht werd besteed aan een zwarte bladzijde uit onze geschiedenis. Er werd erkend dat ook dit een stukje vaderlandse geschiedenis was en er werd bewustzijn gecreëerd van de feiten.¹⁰²

3.2. Deelconclusie

Hoewel het koloniale trauma dus alle fasen van traumaverwerking heeft doorgemaakt en er wel degelijk sprake is van herdenkingen en herdenkingsmonumenten, lijkt de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië nog altijd een stukje vergeten geschiedenis. Doordat de fase van ontkenning relatief lang heeft geduurd, is er iets ontstaan dat nu het 'Indisch zwijgen' wordt genoemd. Indische muzikant Wouter Müller is verantwoordelijk voor deze benaming en legt het als volgt uit:

“Men zegt wel: spreken is zilver, zwijgen is Indisch. Dat heeft niet zozeer te maken met de Indische aard, als wel met het feit dat de Indische Nederlanders hier niet welkom waren. Mijn familieleden hebben geprobeerd aan Nederlanders te vertellen wat ze meegemaakt hadden, maar ontmoetten slechts onwetendheid en onwelwillendheid. Als er zo weinig ruimte is voor je verhaal, overleef je door te zwijgen. Het cliché dat Indo's zo zwijzaam zijn, daar ga ik niet in mee. Die 300.000 repatrianten waren heus niet allemaal zwijgers van nature.”¹⁰³

De staat van ontkenning heeft ervoor gezorgd dat er geen ruimte is geweest voor de verhalen uit Indië. Deze ruimte is later, in de volgende fasen van de traumaverwerking, wel ontstaan, maar tegen die tijd was het al bijna te laat om nog een plaats te krijgen in het collectieve geheugen. De nieuwe generatie trad al aan tegen de tijd dat de fase van bewustwording haar intrede deed. En

---

¹⁰⁰ E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 8.

¹⁰¹ E. Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië', in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 114(1999), 194.

¹⁰² E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 9.

¹⁰³ S. Bosch, 'Spreken is zilver, zwijgen is Indisch' in *Trouw* (07-05-2001).

hoewel alle fases van de traumaverwerking zijn doorlopen, lijkt de laatste fase toch niet goed afgewerkt te zijn. De vraag die rijst is of de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog wel echt zijn erkend als een onderdeel van de vaderlandse geschiedenis. Dat zou dan zichtbaar moeten zijn in de schoolboeken. In het volgende hoofdstuk bespreek ik de plaats van Nederlands-Indië in het Nederlandse geschiedenisonderwijs.

4. Nederlands-Indië in het onderwijs

Binnen een gemeenschap of een samenleving speelt identiteit vaak een grote rol. Het idee dat er ook zoiets moet zijn als een 'Nederlandse identiteit' heeft gezorgd voor een vraag naar een officieel geschiedverhaal. Het antwoord hierop kwam in 2005 met de instelling van de commissie van Oostrom. Deze instelling resulteerde in een rapport en een officiële canon die in 2010 werd opgenomen in de kerndoelen van de onderbouw van het middelbaar onderwijs.¹⁰⁴ Ondanks de komst van deze canon is er altijd onzekerheid geweest over Nederlandse identiteit. Volgens historicus Kees Ribbens is dit het gevolg van een aantal verschillende factoren, zoals de Europese eenwording, globalisering, individualisering, angst voor de Islam en koloniaal schuldbesef.¹⁰⁵ Een reactie hierop is het nadrukkelijk presenteren van een autochtone versie van de geschiedenis. Thema's zoals het koloniale verleden worden wel behandeld, maar beslaan slechts een klein deel van de canon. Daarbij worden deze onderwerpen als aparte thema's behandeld.¹⁰⁶ Om de plaats van Nederlands-Indië in het Nederlandse geschiedenisonderwijs in de praktijk vast te stellen heb ik Paul van Houdt geïnterviewd. Paul van Houdt is geschiedenisdocent aan het Maurick College te Vught.

'Nederlands-Indië, hoe ben je daar zo terechtgekomen?' Een terechte, en de afgelopen maanden veel aan mij gestelde, eerste vraag van Van Houdt. Mijn interesse in Nederlands-Indië is op zijn minst opmerkelijk te noemen. Ik ben niet van Indische afkomst, ik ben nog nooit in Indonesië geweest en toch besloot ik halverwege dit jaar een essay over de Birma-Siam spoorlijn te schrijven. Dit essay heeft mijn interesse in onze voormalige kolonie zodanig gewekt dat ik hierna veel ben gaan lezen over het onderwerp. Naarmate mijn onderzoek vorderde herinnerde ik mij dat dit niet de eerste keer was dat ik me bezighield met Nederlands-Indië. Tijdens mijn eindexamen was Nederlands-Indië een van de twee onderwerpen waar we ons in verdiepten. Hierdoor bleek ik nog enige basiskennis te hebben, maar toen ik om mij heen rond ging vragen bleken mensen in mijn omgeving die basiskennis te missen. Ik begon mij af te vragen of Nederlands-Indië dan alleen behandeld was tijdens mijn eindexamen jaar. Mijn cohort, het VWO van 2008, en onder andere de HAVO van 2002 heeft zich beziggehouden met Nederlands-Indië. Andere cohorten behandelden andere onderwerpen. Ik vroeg Paul van Houdt hiernaar: "Als het niet in je examen zat, zal je het nauwelijks zijn tegengekomen."¹⁰⁷

De vernieuwing van het onderwijs in 2010 zorgt ervoor dat de leerlingen nu de geschiedenis opgebouwd uit tien tijdvakken leren. Daarbij wordt er één keer in de zoveel tijd

---

¹⁰⁴ W. Aztouti. *Sporen van een onderbelicht verleden. De weerspiegeling van het postkoloniaal bewustzijn in de Nederlandse lesmethodes voor de onderbouw van 2000 t/m 2010*. Doctoraalscriptie. (Universiteit Utrecht 2012), 15.

¹⁰⁵ W. Aztouti. *Sporen van een onderbelicht verleden. De weerspiegeling van het postkoloniaal bewustzijn in de Nederlandse lesmethodes voor de onderbouw van 2000 t/m 2010*, 16.

¹⁰⁶ Ibidem, 16.

¹⁰⁷ Eigen interview met Paul van Houdt. Bijlage 3. 28-05-2013 te Vught.

een aantal onderwerpen gekozen als historische contexten. Op dit moment zijn dat: de Koude Oorlog, Duitsland, de Republiek en de Industriële Revolutie. Volgens Van Houdt zitten er voordelen en nadelen aan deze nieuwe onderwijsmethode: “De leerlingen hebben meer zicht op het verloop van de geschiedenis, maar er zijn geen onderwerpen meer die diepgaand behandeld worden.”¹⁰⁸ Waar Indië dus in 2008, het jaar dat ik eindexamen deed, expliciet behandeld werd, is er nu nog nauwelijks plek voor de koloniale geschiedenis in het onderwijs. Tijdens het interview besluiten Van Houdt en ik samen te bekijken hoeveel ruimte er in het, meer dan driehonderd pagina’s tellende, boek daadwerkelijk aan Nederlands-Indië wordt besteed. In het geschiedenisboek voor 4VWO (lesmethode MEMO) worden er slechts veertig regels concreet besteed aan ons koloniale verleden; van de VOC tot aan de dekolonisatie.¹⁰⁹ Nederlands-Indië lijkt geen prioriteit te zijn in het huidige geschiedenisonderwijs. Het onderwijs richt zich namelijk steeds meer op Europa.

‘Nu Europa steeds meer een eenheidsstaat wordt, is het onderwijs daar op ingericht. Veel nationale gebeurtenissen worden bovennationaal behandeld. Zoiets als de koloniale geschiedenis is weg.’ Aldus Van Houdt. Daarvoor in de plaats is de koloniale geschiedenis geglobaliseerd. Zo is een onderwerp als Vietnam, als oud-Franse kolonie, interessanter voor de leerlingen. Dit onderwerp valt namelijk samen met een onderwerp dat als eindexameneis telt: de historische context van de Koude Oorlog.¹¹⁰ Naast deze Europeanisering van het geschiedenisonderwijs speelt ook de ligging van Nederlands-Indië een belangrijke rol: “Nederlands-Indië is voor deze generatie een ver-van-je-bed-show.”¹¹¹

Naast het feit dat de kolonie zich geografisch gezien ver van Nederland bevond, zijn ook de omstandigheden waarin de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog zich hebben afgespeeld onbekend voor de huidige generatie. Dat er monumenten en herdenkingen zijn die voor een collectief geheugen zouden kunnen zorgen is volgens historicus Ulbe Bosma niet genoeg: “...het verleden waar naar wordt verwezen is ontstaan in een politieke en sociale context die niet meer zal worden begrepen.”¹¹² Kolonisatie is iets van lang geleden en de huidige generatie zal niet meer kunnen begrijpen wat Nederlands-Indië ooit voor Nederland heeft betekend.

---

¹⁰⁸ Eigen interview met Paul van Houdt. Bijlage 3. 28-05-2013 te Vught.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² W. Aztouti. *Sporen van een onderbelicht verleden. De weerspiegeling van het postkoloniaal bewustzijn in de Nederlandse lesmethodes voor de onderbouw van 2000 t/m 2010*. Doctoraalscriptie. (Universiteit Utrecht 2012), 17.

4.1. De educatieve rol van musea

Naast het reguliere onderwijs zijn er nog meer instanties waarvoor een educatieve rol is weggelegd. Een voorbeeld daarvan zijn musea. Historica Susan Legêne houdt zich hier expliciet mee bezig: “Wat in musea aanwezig is en getoond kan worden, wordt ingezet om een verhaal te vertellen. Wat er niet is, of niet herkend wordt omdat het vastgeklonken zit in een bepaalde kunsthistorische of etnografische classificatie (...), wat vergeten of verdrongen is, heeft, als je niet oppast ook niet bestaan.”¹¹³ Er is dus ook een rol voor musea weggelegd in de (re)presentatie van ons koloniale verleden. Niet alleen door de objecten die met dit onderwerp te maken hebben te presenteren, maar ook door de bezoekers er mee te laten ‘spelen’.

Een voorbeeld hiervan is de theatertentoonstelling *Slavernij moment NU*. De spelers in deze tentoonstelling gebruikten historische beelden en voorwerpen en verbonden deze aan persoonlijke levensverhalen. Hierdoor werd zoiets als slavernij, iets wat net zoals kolonialisme inmiddels een ver-van-je-bed-show is geworden, invoelbaar gemaakt als gebeurtenis.¹¹⁴ Dit slaat terug op wat ik eerder in hoofdstuk twee heb besproken: het verleden opvoeren door toepassing van het performatieve element kan uiteindelijk zorgen voor een collectief geheugen.

4.2. Deelconclusie

Hoewel de canon is opgesteld om een overzicht te maken van de vaderlandse geschiedenis, lijkt deze canon zich toch vooral te richten op een geschiedenis vanuit Europees oogpunt. Dit is op zich logisch, Europa wordt steeds belangrijker en er wordt hard gewerkt aan het creëren van een zogenaamd Europees burgerschap, maar hiermee vallen bepaalde delen van onze eigen vaderlandse geschiedenis gedeeltelijk weg. Een van deze onderdelen is Nederlands-Indië.

Het onderwijs is er om de volgende generaties de benodigde kennis bij te brengen. Wanneer een onderwerp als Nederlands-Indië bijna uit dit onderwijs lijkt te verdwijnen, is het niet verwonderlijk dat een herdenking zoals 15 augustus weinig aandacht krijgt. De eerste generatie repatrianten dunt uit, is bijna verdwenen. De tweede generatie repatrianten kampt met het Indische zwijgen en mist hierdoor ook de nodige connectie met de gebeurtenissen. De derde generatie, generatie Y zoals ik die in hoofdstuk 5 zal bespreken, heeft maar zo beperkt onderwijs gehad over dit onderwerp dat ook zij de kennis om te herdenken missen.

Dan is er naast het onderwijs natuurlijk ook de museale educatie. Er ligt in zoverre een taak voor musea, dat zij het verleden representeren. Dat wat in musea wordt getoond, is onderdeel van de vaderlandse geschiedenis. Dat wat niet wordt getoond, loopt het risico vergeten te worden. Hier is aardig wat in te winnen. Door het performatieve element, waar Jay Winter zich op richt, toe te passen in musea, kan een gebeurtenis uit ons verleden veranderen in

---

¹¹³ S. Legêne. ‘Canon van verschil. Musea en koloniale cultuur in Nederland.’ in: Rob van der Laarse (ed), *Bezeten van Vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering* (Het Spinhuis, Amsterdam 2005), 130.

¹¹⁴ S. Legêne. ‘Canon van verschil. Musea en koloniale cultuur in Nederland.’, 131.

iets tastbaars en zo onderdeel worden van een collectief geheugen. In hoofdstuk vijf bespreek ik, aan de hand van een kleinschalig onderzoek, de plek van de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië in het Nederlandse én Indisch-Nederlandse collectieve geheugen.

5. Generatie Y en de 15 augustus herdenking

Generatie Y is de naam die over het algemeen wordt gegeven aan de groep geboren na 1980. De nieuwe generatie begint bij de groep geboren na 2000, maar deze generatie heeft nog geen naam. Ik heb gekozen voor generatie Y voor mijn onderzoek, omdat deze generatie maximaal drieëndertig jaar en minimaal dertien jaar is en dit dus de generatie is die belangrijk is voor het (gebrek aan) succes van de 15 augustus herdenking. Deze generatie heeft de middelbare school over het algemeen afgerond, of is daar nu mee bezig, en is op een leeftijd dat je je bewust bent van het verleden.

Naast mijn keuze voor generatie Y heb ik ervoor gekozen om in mijn interviews onderscheid te maken tussen derde generatie Indische Nederlanders en Nederlanders. Dit heb ik gedaan om er achter te komen of de herdenking belangrijker is voor Indische Nederlanders, die een directe band hebben met Nederlands-Indië via hun afkomst, dan voor Nederlanders van dezelfde generatie. Vanuit beide groepen heb ik vijf mensen een vragenlijst voorgelegd. De volgende resultaten zijn dus niet de uitkomst van een academisch statistisch onderzoek, maar van een steekproefsgewijs onderzoek. De resultaten zullen dan ook niet representatief zijn voor de hele generatie Y, maar er kunnen wel voorzichtige conclusies uit worden getrokken.

5.1. Generatie Y: Nederlanders

De eerste vraag die ik de groep ondervraagden heb gesteld is wat ze eigenlijk weten van de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië. De antwoorden komen over het algemeen vrij overeen met elkaar. Eén van de ondervraagden geeft aan dat de kennis die ze heeft afkomstig is van het eindexamenonderdeel Nederlands-Indië.¹¹⁵ De rest van de antwoorden lopen uiteen van '...het was vergelijkbaar met de Duitse bezetting van Nederland.'¹¹⁶ tot 'eigenlijk weet ik er niets van'.¹¹⁷ Dit zijn opvallende antwoorden als je de resultaten van de tweede vraag erbij pakt: Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Hierop antwoorden vier van de vijf ondervraagden dat ze deze onderwerpen wel hebben behandeld op school. Eén van de ondervraagden geeft aan dat deze stof beperkt is gebleven tot het eindexamenonderdeel, drie van de ondervraagden geven aan dat de VOC en de kolonisatie wel is behandeld, maar dat de Tweede Wereldoorlog, de dekolonisatie en de repatriëring achterwege zijn gebleven. 'In mijn herinnering werd het onderwerp WOII voornamelijk toegespitst op Europa en niet op andere continenten (zoals Azië).'¹¹⁸ Ook hier komt dus het

---

¹¹⁵ Eigen onderzoek. Bijlage 1.1. Vraag 3.

¹¹⁶ Ibidem, bijlage 1.3. Vraag 3.

¹¹⁷ Ibidem, bijlage 1.4. Vraag 3.

¹¹⁸ Ibidem. Bijlage 1.4. Vraag 4.

onderwijs naar voren en de manier waarop onderwijs zich steeds meer richt op Europa en steeds minder op nationale geschiedenis.

Hierop volgend heb ik de vragen gesteld: ‘Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?’ en ‘Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?’ Hierop antwoorden alle ondervraagden ontkennend. Eén van de ondervraagden laat echter wel weten graag een keer naar de herdenking te willen gaan.¹¹⁹ Hier wordt duidelijk dat de herdenking niet het publiek bereikt dat de Dodenherdenking wel bereikt. Toch vinden alle ondervraagden het wel heel belangrijk dat de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië herdacht wordt. Dit hoeft echter geen aparte herdenking te zijn volgens de ondervraagden: ‘Ik weet niet of apart herdenken meer zegt, het zou wel een grotere rol mogen spelen tijdens de algemene herdenking van de WOII.’¹²⁰ Hieruit blijkt ook dat er geen gevoel van betrokkenheid bestaat onder mijn ondervraagden. Als ik vervolgens vraag wat volgens hen de reden is dat de herdenking niet aanslaat bij het grote publiek, komt daar een bijna unaniem antwoord uit.

‘Ik denk dat het te maken zou kunnen hebben met het feit dat deze gebeurtenissen in Nederlands-Indië (en dus ook de herdenking hieraan) minder bekend zijn bij het grote publiek. De gebeurtenissen in Nederlands-Indië zijn misschien een ‘ver-van-je-bed-show’. De Duitse bezetting van Nederland gebeurde natuurlijk onder onze neus en nog steeds kunnen onze opa’s en oma’s ons precies vertellen wat er toen gebeurde in ons land. Dit maakt denk ik dat er meer bewustwording is ten aanzien van deze gebeurtenissen wanneer je het vergelijkt met de gebeurtenissen in Nederlands-Indië.’¹²¹ Vier van de vijf ondervraagden geeft een antwoord in deze trant. Slechts één van de ondervraagden snijdt het onderwerp van ‘trauma’ en ‘pijnlijk erfgoed’ aan: ‘En wat algemener; volgens mij komt Nederland heel lelijk uit de verf als het gaat om de geschiedenis omtrent Nederlands-Indië. Daar zijn we allemaal opeens een stuk minder trots op.’¹²² Tot nu lijkt het erop dat de ondervraagde Nederlanders het wel belangrijk vinden dat de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Azië herdacht wordt, maar wel verklaringen hebben voor het feit dat deze herdenkingen niet zo aanslaat bij het publiek. Vervolgens stel ik de vragen: ‘Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is?’ en ‘Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?’ Ook hierop krijg ik haast unanieme antwoorden.

Op de vraag of ze het een positieve ontwikkeling zouden vinden als de herdenking van 15 augustus actiever zou worden opgenomen in de 4 mei herdenking antwoorden vier van de vijf

---

¹¹⁹ Eigen onderzoek. Bijlage 1.2. Vraag 6.

¹²⁰ Ibidem, bijlage 1.1. Vraag 7.

¹²¹ Ibidem, bijlage 1.4. Vraag 8.

¹²² Ibidem, bijlage 1.2. Vraag 8.

ondervraagden dat ze dat een positieve ontwikkeling zouden vinden. Slechts één van de ondervraagden is hier sceptisch over: 'Nee, dit hoeft van mij niet. Er is nu een bepaalde grens voor wat wel en wat niet binnen de herdenking valt. Het lijkt me prima om deze grens aan te houden. Het klinkt een beetje cru en wellicht overdreven, maar dan zou je in theorie steeds maar dingen toe kunnen blijven voegen aan de herdenking, terwijl wat nu herdacht wordt wat mij betreft ook alle aandacht verdient die het nu krijgt.'¹²³ En hoewel iedereen antwoordt dat een opname in de 4 mei herdenking een goed idee zou kunnen zijn, is er slechts één ondervraagde die ook aangeeft actief te willen deelnemen aan dit nieuwe gedeelte van de 4 mei herdenking: 'Ik zou eraan deelnemen en me er voor willen inzetten.'¹²⁴

5.1. Generatie Y: Indische Nederlanders

Naast de groep Nederlanders heb ik een groep van vijf Indische Nederlanders een vragenlijst voorgelegd. De vragenlijsten komen grotendeels overeen. Ik heb gekozen voor een aparte aanpak van de twee groepen om erachter te komen of Indische Nederlanders zich meer verbonden voelen met ons koloniale verleden door hun afkomst, en hierdoor anders tegen de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië aankijken.

Opvallend zijn de antwoorden op de vraag: 'Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?' Ook deze groep geeft aan hier eigenlijk weinig van te weten. Datgene wat ze aan geven te weten, wordt gekoppeld aan familieverhalen: 'Dat het voor veel mensen een nare tijd was en al hun bezittingen en familie achter hebben moeten laten. Mijn Oma moest samen met haar pasgeboren zoon naar Nederland vluchten en kwam hier in relatieve armoede te wonen. Mijn Opa zat bij de KNIL en heeft een tijdje in een Jappenkamp gezeten.'¹²⁵ Gek genoeg geven slechts twee van de ondervraagden aan dat ze kennis hebben van Nederlands-Indië door familieverhalen. Hier lijkt het 'Indisch zwijgen' zijn sporen te hebben nagelaten; drie van de vijf ondervraagden zeggen dat wat ze van Indië weten slechts opgedaan is uit kranten, schoolboeken of televisieprogramma's.¹²⁶

Slechts twee van de ondervraagden weet wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht. Eén van de ondervraagden noemt hierbij ook de datum. De herdenking lijkt ook onder de Indische Nederlanders niet écht te leven. Geen van de ondervraagden is zelf ooit naar de herdenking geweest, of kent iemand die naar de herdenking is geweest. Wel geeft vier van de vijf ondervraagden aan zich bewust te zijn van zijn Indische afkomst en daar ook veel mee bezig te

---

¹²³ Eigen onderzoek. Bijlage 1.4. Vraag 9.

¹²⁴ Ibidem, bijlage 1.2. Vraag 10.

¹²⁵ Ibidem, bijlage 2.5. Vraag 4.

¹²⁶ Ibidem, bijlage 2. Vraag 5.

zijn.¹²⁷ De antwoorden op de vragen over de herdenking en een eventuele opname in de 4 mei herdenking lopen uiteen.

Drie van de vijf ondervraagden geeft aan het belangrijk te vinden dat de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië herdacht wordt. De twee overige ondervraagden vinden deze herdenking niet persé van belang, maar vinden een algemene herdenking van de Tweede Wereldoorlog belangrijker. Ze geven allemaal aan dat de herdenking van 15 augustus waarschijnlijk geen groot bereik heeft, omdat het te maken heeft met een stukje pijnlijke geschiedenis, er weinig aandacht aan wordt besteed in het onderwijs en de media, en omdat het een selecte 'doelgroep' betreft: de oorlog in Nederlands-Indië was ver weg en relatief weinig mensen hebben een directe band met onze voormalige kolonie.¹²⁸ 'Er is volgens mij vrij weinig aandacht aan besteed met geschiedenis e.d. Mensen weten niet precies waar het omgaat, zoals ik dus zelf eigenlijk ook, en daardoor is het lastig om nu nog deze geschiedenis er bij mensen in te prenten als iets belangrijks.'¹²⁹

Alle vijf de ondervraagden geven wel aan dat de herdenking moet blijven bestaan en dat een actieve opname in de 4 mei herdenking een goede oplossing zou kunnen zijn. Er wordt gezegd dat veel mensen sowieso uit het oog zijn verloren wat we eigenlijk allemaal herdenken op 4 mei en dat een opfrissing daarvan, inclusief de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië, geen kwaad zou kunnen. 'Veel Hollanders en Indonesiërs zijn daar samen gestorven voor/onder de Nederlandse vlag, laten we ze dan ook samen herdenken.'¹³⁰

5.3. Deelconclusie

Opvallend genoeg komen de antwoorden van de groep Nederlanders en de groep Indische Nederlanders grotendeels overeen. Beiden groepen geven aan weinig te weten van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië en wijten dit aan een aantal factoren, waarvan de belangrijkste de geringe aandacht in het onderwijs en van de media zijn. Daarnaast wordt er ook gedacht dat het feit dat het om een pijnlijke geschiedenis gaat en dat het zich zo ver van ons land heeft afgespeeld meespeelt bij de geringe aandacht voor de herdenking.

Beiden groepen geven aan dat het belangrijk is om het te blijven herdenken, maar dat een aparte herdenking niet (meer) noodzakelijk is voor hen. Wat de ondervraagden betreft kan de herdenking worden opgenomen in de 4 mei herdenking, mits dat actiever gebeurt dan nu. Ook de groep Indische Nederlanders voelt niet echt een connectie met de herdenking. Het Indisch zwijgen kan daar een verklaring voor zijn. Veel van de kennis over de Japanse bezetting van de kolonie komt uit boeken en van televisie, niet van familie verhalen. Als ook de nieuwe

---

¹²⁷ Eigen onderzoek. Bijlage 2. Vraag 9.

¹²⁸ Ibidem, bijlage 2. Vraag 11.

¹²⁹ Ibidem, bijlage 2.3. Vraag 11.

¹³⁰ Ibidem, bijlage 2.1. Vraag 12.

generatie Indische Nederlanders niet de noodzaak van een aparte herdenking voelt, is het voortbestaan van deze herdenking discutabel. Het is deze generatie die de komende jaren blijft herdenken en waarop een herdenking zich moet gaan richten. Voor een succesvolle herdenkingscultuur moet er sprake zijn van een grote groep belanghebbenden. Daarnaast moet er sprake zijn van politieke en wetenschappelijke aandacht en burgerinitiatief. Hoewel er vanuit de wetenschap wel aandacht is voor onze koloniale geschiedenis en vooral welke rol deze geschiedenis heeft in ons geheugen, is er op dit moment een te kleine groep belanghebbenden voor de aparte herdenking op 15 augustus. Het onderwijs zou hier verandering in kunnen brengen, maar de rol van Nederlands-Indië in het geschiedenisonderwijs is zo nihil, dat ook hier geen nieuwe groep belanghebbenden zal worden gecreëerd. Een opname in de 4 mei herdenking lijkt de meest effectieve oplossing.

Conclusie

In dit onderzoek heb ik de vraag beantwoord waarom de herdenking van de Japanse capitulatie op 15 augustus niet lijkt aan te slaan bij het grote publiek. Om deze vraag te beantwoorden heb ik allereerst een theoretisch kader geschetst. Vooral 'collectief geheugen' speelt een belangrijke rol bij de totstandkoming van een herdenking. Een herdenking is een manier om een collectief geheugen te creëren. De herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië is moeizaam tot stand gekomen en daardoor heeft het ook enige tijd geduurd voordat er van alle individuele geheugens een collectief geheugen werd gevormd. Doordat er zo'n lange tijd tussen de te herdenken gebeurtenis en de herdenking heeft gezeten, lijkt het stukje geschiedenis gevangen te zitten in een klein groepje Indo-Europeanen en repatrianten. Het feit dat deze herdenking pas zo laat tot stand is gekomen, heeft te maken met het koloniale 'trauma' dat Nederland heeft opgelopen na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië.

In het derde hoofdstuk van deze thesis heb ik uiteengezet hoe een persoonlijk trauma volgens de psychologie verwerkt wordt en hoe de verwerkingsfasen ook te zien zijn in de verwerking van het koloniale trauma van Nederland. Dat trauma is ontstaan door het verliezen van de kolonie. Nederland was er nog niet aan toe afstand te doen van haar gebieden in de Oost en heeft met man en macht geprobeerd de kolonie te behouden. Daarbij zijn veel doden gevallen en dit werd lange tijd stilgehouden in Nederland. De eerste fase van traumaverwerking, ontkenning, heeft eigenlijk te lang geduurd in het geval van Nederlands-Indië. Lange tijd is er gezwegen over alles wat met de kolonie te maken had, en ook de verhalen van repatrianten die daar de Tweede Wereldoorlog hadden meegemaakt werden niet gehoord. Daardoor is er iets ontstaan dat ook wel het 'Indische zwijgen' wordt genoemd. Er was bij aankomst in Nederland geen gehoor voor verhalen uit de Oost en dus leerden de repatrianten om hun verhalen voor zich te houden. Deze ruimte is later, in de volgende fases van de traumaverwerking, wel ontstaan, maar tegen die tijd was het al bijna te laat om nog een plaats te krijgen in het collectieve geheugen. De nieuwe generatie trad al aan tegen de tijd dat de fase van bewustwording haar intrede doet. Het onderwijs speelt echter nog een grote rol in het vertellen van de verhalen. Daarom heb ik in hoofdstuk vier onderzocht hoe Nederlands-Indië in het geschiedenisonderwijs wordt gerepresenteerd.

Er is in 2005 een canon opgesteld om een overzicht te maken van de vaderlandse geschiedenis. Deze canon richt zich echter vooral op Europa en hierdoor worden bepaalde onderwerpen uit de nationale geschiedenis in mindere mate behandeld. Een van die onderwerpen is Nederlands-Indië. Wanneer een onderwerp in het onderwijs nauwelijks behandeld wordt, is het niet verwonderlijk dat een herdenking, zoals die op 15 augustus, geen groot publiek trekt. Het geschiedenisonderwijs is tenslotte de plek waar leerlingen deelgenoot worden gemaakt van het nationale collectieve geheugen. Naast het onderwijs is er ook museale

educatie. Er ligt in zoverre een taak voor musea, dat zij het verleden representeren. Dat wat in musea wordt getoond, is onderdeel van de vaderlandse geschiedenis. Dat wat niet wordt getoond, loopt het risico vergeten te worden. In hoofdstuk vijf heb ik, aan de hand van een kleinschalig onderzoek, uiteengezet hoe de derde generatie (Indische) Nederlanders tegen de 15 augustus herdenking kijkt.

Het onderzoek dat ik heb gedaan bestond uit twee vragenlijsten: één voor de groep Nederlanders en één voor de groep Indische Nederlanders. In de vragenlijsten heb ik ze gevraagd naar hun kennis over Nederlands-Indië, hun kennis over de herdenkingen en hun behoefte aan een herdenking. Vervolgens heb ik gevraagd of het de ondervraagden een goed idee leek om de 15 augustus herdenking op te laten gaan in de 4 mei herdenking, mits het om een actieve deelname gaat. De antwoorden van beide groepen kwamen vrijwel overeen. Beide groepen geven aan weinig van Nederlands-Indië te weten, het wél belangrijk te vinden dat de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië wordt herdacht, maar een aparte herdenking geen vereiste vinden. Vrijwel alle ondervraagden lijkt het een goed idee om de herdenking op te laten gaan in de 4 mei herdenking.

Ik heb getracht een verklaring te vinden voor het betrekkelijke gebrek aan succes van de 15 augustus herdenking bij het grote publiek. Het belangrijkste aspect lijkt de (te) lange fase van zwijgzaamheid en ontkenning te zijn. Het koloniale trauma overschaduwde voor Nederland het leed van de repatrianten en hierdoor is er lange tijd niet gesproken over de kolonie en wat daar tijdens de Tweede Wereldoorlog was gebeurd. Pas in de jaren zeventig werd er een eerste herdenking gehouden en pas sinds 1980 werd er structuur aangebracht in de herdenking. De eerste generatie repatrianten had zich tegen deze tijd echter aangeleerd niet te praten over de kolonie. Hierdoor is er een scala aan herinneringen verloren is gegaan. De tweede generatie Indische Nederlanders heeft hierdoor wellicht weinig gehoord over de ervaringen van hun ouders en de derde generatie Indische Nederlanders nog minder.

Naast het koloniale trauma speelt ook het onderwijs een belangrijke rol in het creëren van een collectief geheugen. Hier lijkt het Nederlandse onderwijs tekort te schieten. De nadruk van het onderwijs ligt simpelweg niet meer enkel op vaderlandse geschiedenis, maar wordt vanuit een meer Europees oogpunt gegeven. Hierdoor mist de derde generatie, generatie Y, en de hierop volgende generatie de kennis die nodig is om te spreken van een collectief geheugen.

Een oplossing lijkt te zijn de herdenking op te laten gaan in de 4 mei herdenking. Deze herdenking heeft al een prominente plek in het nationale collectieve geheugen en wanneer hier een actieve rol wordt neergelegd voor de herdenking van de Japanse capitulatie, is er een kans dat men zich meer bewust wordt van wat er tijdens de oorlogsjaren in Nederlands-Indië is gebeurd. Om te voorkomen dat dit pijnlijke, maar belangrijke deel van de geschiedenis wordt

vergeten is het belangrijk om te blijven herdenken. Een aparte herdenking lijkt echter niet te stroken met de plek van de gebeurtenis in het nationale collectieve geheugen.

Literatuurlijst

L. Akveld en E. M. Jacobs. *Nationaal Jubileumboek VOC 1602/2002. De kleurrijke wereld van de VOC*. (Uitgeverij Thoth 2002).

A. Assmann, 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 35 – 50.

W. Aztouti. *Sporen van een onderbelicht verleden. De weerspiegeling van het postkoloniaal bewustzijn in de Nederlandse lesmethodes voor de onderbouw van 2000 t/m 2010*.
Doctoraalscriptie. (Universiteit Utrecht 2012).

J. Bank en M. van Buuren. *1900. Hoogtij van burgerlijke cultuur*. (SDU Uitgevers: Den Haag 2000).

M.M. Brandsen-Feury. *Stilstaan bij wat je beleeft. Een kwalitatief onderzoek naar de betekenis van herdenken voor KNIL-veteranen en kinderen en kleinkinderen van KNIL-veteranen*.
Doctoraalscriptie. (Universiteit voor Humanistiek 's-Heerenberg 2006).

H. Buiten. *Nederlands-Indië (1830-1949). Een kolonie in ontwikkeling*. (Kosmos Z&K Uitgevers: Utrecht/Antwerpen, 1993).

R. van Ginkel. *Rondom de stilte. Herdenkingscultuur in Nederland*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2011)

A. Green, 'Collective Memory', in: idem, *Cultural History* (Basingstoke & New York 2008).

W. Kansteiner, 'Finding Meaning in Memory. A Methodological Critique of Collective Memory Studies', *History and Theory* 41: 2 (2002), 179-197.

S. Legêne. 'Canon van verschil. Musea en koloniale cultuur in Nederland.' in: Rob van der Laarse (ed), *Bezeten van Vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering* (Het Spinhuis, Amsterdam 2005).

M. Leidelmeijer. *Het verhaal van Indië*. (Indisch Herinneringscentrum: Bronbeek 2012).

E. Locher-Scholten, 'Verwerking en koloniaal trauma. Balans van begrippen' In *Bzzlletin* 228 (1995), 3 – 9.

E. Locher-Scholten, 'Van Indonesische urn tot Indisch monument: vijftig jaar Nederlandse herinnering aan de Tweede Wereldoorlog in Azië', in *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 114(1999), 192 – 222.

C. Lorenz, 'Unstuck in Time' in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 67 – 105.

P. Nora, 'Between memory and history. Lieux de memoire', in *Representations* 26 (1989), 7 – 24.

R.L. Nytagodien en A.G. Neal, 'Collective trauma, apologies, and the politics of memory', in *Journal of Human Rights* 3:4 (2004), 465 – 475.

G. Oostinde. *Postkoloniaal Nederland. Vijfenzestig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Bert Bakker: Amsterdam 2010).

R. Raben, *Beelden van de Japanse Bezetting. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*. (Waanders Uitgevers: Zwolle).

E. Stoel. *Asta's ogen. De levenskracht van een Indische familie*. (Nijgh & Van Ditmar: Amsterdam 2012).

M. Straathof. *De vergeten spoorlijn. Een onderzoek naar de plaats van de Birma-Siam spoorlijn in het Nederlandse collectieve geheugen*. (Universiteit Utrecht, 21-1-2013).

M. Straathof. *Dansen op de Kwai. Historische non-fictie over de Birma-Siam spoorweg*. (Universiteit Utrecht, 06-01-2013).

R. Tignor. *Worlds together, worlds apart. The Mongol empire to the present*. Ed. Jon Durbin. (WW Northon & Company: New York 2011).

C. Verhoeven. 'Een compromis tussen herinneren en vergeten.' In *Trouw. De verdieping*. (3 mei 1997).

H.L. Wesseling. *Europa's koloniale eeuw*. (Uitgeverij Bert Bakker: Amsterdam 2002).

J. Winter. 'The performance of the past: memory, history, identity', , in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (ed.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe*, (Amsterdam 2010), 11.

Overige bronnen

Aleida Assman. Homepage Wikipedia. http://en.wikipedia.org/wiki/Aleida_Assmann

Andere Tijden. *De excessennota*. Uitgezonden op 9 april 2002.

<http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2001-2002/De-excessennota.html>

S. Bosch, 'Spreken is zilver, zwijgen is Indisch' in *Trouw* (07-05-2001)

<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2484444/2001/05/07/Spreken-is-zilver-zwijgen-is-Indisch.dhtml>

Brief staatssecretaris Veldhuijzen van Zanten-Hyllner aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 25 januari 2012, DMO/OHM-U-3100134.

Elsbeth Locher-Scholten. Homepage Universiteit Utrecht Faculteit Geesteswetenschappen.

<http://www.uu.nl/gw/medewerkers/EBLocherScholten/0>
<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ez/documenten-en-publicaties/toespraken/2012/09/05/national-day-of-indonesia.html>

Geschiedenis 4 mei. *Homepage 4 en 5 mei Comité*.

http://www.4en5mei.nl/4_en_5_mei/nationale_herdenking/geschiedenis_van_4_mei

Indonesische onafhankelijkheid. Homepage Indië in Oorlog. Toegang tot het Indisch Erfgoed van WOII. <http://indieinoorlog.nl/oorloginindie/oorloginindie/elements/story/japanse/index.jsp>.

Japanse bezetting. Homepage Indië in Oorlog. Toegang tot het Indisch Erfgoed van WOII.

<http://indieinoorlog.nl/oorloginindie/oorloginindie/elements/story/japanse/index.jsp>.

Wim Kan. Oudejaarsconferentie 1973.

Bijlagen

Bijlage 1. Generatie Y: Nederlanders

1.1. Charlotte Hoyng

1. Hoe oud ben je?

23

2. Wat is je hoogst genoten opleiding?

WO

3. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Eigenlijk alleen uit mijn examenonderdeel Geschiedenis in mijn eindexamen jaar 2008. Ik zie volgens mij tijdens de herdenking op 4 mei wel altijd mensen die in Nederlands- Indië hebben gediend.

4. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Ja wat ik mij kan herinneren alleen tijdens de eindexamens waarbij Nederlands-Indie een van de examenonderwerpen was. De VOC heb ik ook op de basisschool gehad. Ook kolonisatie heb ik op de middelbare school in verschillende jaren gehad bij de geschiedenis lessen.

5. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Nee.

6. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?

Nee.

7. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ik weet niet of apart herdenken meer zegt, het zou wel een grotere rol mogen spelen tijdens de algemene herdenking van de WOII.

8. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Ik denk dat het naar ons idee te ver van ons bed ligt en misschien ook te weinig over meegekregen. Over onderwerpen van de WOII wordt op de basisschool en op de middelbare school les gegeven over stof en informatie gegeven over de WOII dichter bij huis, in NL, Duitsland, de rol van Amerika. Mensen krijgen er te weinig van mee en kinderen ook. Terwijl het juist belangrijk is hoe langer het geleden is hoe meer aandacht het moet krijgen zodat het blijft leven bij mensen.

9. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is?

Ja zeker. Ik denk dat daar ook echt wel behoefte aan is. Want mensen herdenken toch de WOII in zijn geheel en alle gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden in deze tijd; ook die in Nederlands-Indië.

10. Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?

Ik zou er wel meer bij stil staan dan dat ik nu doe. Ik weet niet of ik zelf ook actiever mee zou doen. Ligt er aan op welke manier ik een actieve bijdrage zou kunnen leveren.

1.2. Ewa Saras

1. Hoe oud ben je?

23

2. Wat is je hoogst genoten opleiding?

WO

3. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië

Weinig

4. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Ja dat heb ik zeker wel gehad. De VOC, kolonisatie, tweede wereldoorlog. Dekolonisatie en repatriëring staat me minder van bij. Al weet ik heel veel niet meer exact te reproduceren, ik heb er nog wel een heel sterk gevoel bij, dat onze Vaderlandse geschiedenis ook veel nare kanten heeft. Maar daar heeft men het liever niet over.

5. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Nee zou ik niet weten.

6. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?

Nee, nog nooit. Zou ik wel willen eigenlijk.

7. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ja, zeker, absoluut.

8. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Het betreft weinig Nederlandse slachtoffers. En wat algemener; volgens mij komt Nederland heel lelijk uit de verf als het gaat om de geschiedenis omtrent Nederlands-Indië. Daar zijn we allemaal op eens een stuk minder trots op. Ik in ieder geval, maar desalniettemin vind ik dat het wel meer aandacht verdient. Het is belangrijk ook deze geschiedenis aan het grote publiek over te brengen.

9. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Ja, een heel positieve ontwikkeling.

10. Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?

Ik zou eraan deelnemen en me er voor willen inzetten.

1.3. Astrid Claessen

1. Hoe oud ben je?

24

2. Wat is je hoogst genoten opleiding?

Bachelor (hbo?)

3. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Dat het tijdens de 2e wereldoorlog was en dat het tevens vergelijkbaar was met de Duitse bezetting in Nederland tijdens wo2. De Japanners waren erg wreed en er werden verscheidene mensen vermoordt.

4. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Ja, over de VOC en de kolonisatie.

5. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

In augustus.

6. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?

Nee.

7. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ja, het is een geheel andere kant van de oorlog en ik vind dat alle belangrijke aspecten herinnerd moeten worden als les voor de toekomst.

8. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Omdat een kleiner deel van de bevolking het maar ervaren heeft. Slechts soldaten en Nederlandse allochtonen daar. Terwijl de 'rest van de oorlog' letterlijk dichterbij huis was en meer mensen hierdoor erbij betrokken en benadeeld werden.

9. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Ja dat zou ik een positieve ontwikkeling vinden: zelfs als mensen niet aan de herdenking meedoen wordt er evengoed veel meer aandacht aan besteedt dan nu en leert men er toch iets over

10. Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?

Dat zou ik niet zeker durven te zeggen.

1.4. Felix Verhoeven

1. Hoe oud ben je?

22 jaar

2. Wat is je hoogst genoten opleiding?

Universiteit

3. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Eigenlijk weet ik er niets van...

4. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

De VOC is veel behandeld op de middelbare school, evenals de kolonisatie in grote delen van de wereld. In mijn herinnering werd het onderwerp WOII voornamelijk toegespitst op Europa en niet op andere continenten (zoals Azië). Dekolonisatie is ook behandeld, maar in mindere mate denk ik.

5. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Nee

6. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?

Nee

7. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ik vind herdenkingen voor bepaalde ernstige gebeurtenissen in de geschiedenis van een land/continent belangrijk. Ik weet niet goed wat Japan destijds in Nederlands-Indië heeft aangericht, maar als het net zo heftig en ernstig was als bijvoorbeeld de bezetting van Nederland door de Duitsers in WOII vind ik het belangrijk om dit te herdenken. Het is goed om je te blijven beseffen hoe goed wij het momenteel hebben en dat dit vroeger heel anders is geweest. Er hebben velen moeten strijden voor het vrije land waar wij nu van genieten. Dit is voor mij een reden om een voorstander te zijn van dergelijke herdenkingen.

8. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Ik denk dat het te maken zou kunnen hebben met het feit dat deze gebeurtenissen in Nederlands-Indië (en dus ook de herdenking hieraan) minder bekend zijn bij het grote publiek. De gebeurtenissen in Nederlands-Indië zijn misschien een 'ver-van-je-bed-show'. De Duitse bezetting van Nederland gebeurde natuurlijk onder onze neus en nog steeds kunnen onze opa's en oma's ons precies vertellen wat er toen gebeurde in ons land. Dit maakt denk ik dat er meer bewustwording is ten aanzien van deze gebeurtenissen wanneer je het vergelijkt met de gebeurtenissen in Nederlands-Indië.

9. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Nee, dit hoeft van mij niet. Er is nu een bepaalde grens voor wat wel en wat niet binnen de herdenking valt. Het lijkt me prima om deze grens aan te houden. Het klinkt een beetje cru en wellicht overdreven, maar dan zou je in theorie steeds maar dingen toe kunnen blijven voegen aan de herdenking, terwijl wat nu herdacht wordt wat mij betreft ook alle aandacht verdiend die het nu krijgt.

10. Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?

Nee, ik ben nu ieder jaar twee minuten stil en hier zal het ook wel bij blijven.

1.5. Annemarie ten Brinke

1. Hoe oud ben je?

26

2. Wat is je hoogst genoten opleiding?

Master Universiteit Utrecht

3. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Heel erg weinig moet ik bekennen

4. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Volgens mij heel erg beperkt. Ging vooral over de bezetting van de Duitsers en daarbij werd Zuidoost-Azië even tussen neus en lippen bij genoemd.

5. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

In augustus

6. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest?

Ja, mijn vader speelt daar altijd met de politie

7. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ik vind van wel. Kan niet (volgens mij) zo even onder hetzelfde worden herdacht.

8. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Minder aandacht aan gegeven op scholen, en als je aan WOII denkt gaan de gedachten automatisch naar alle joden en anderen die bruuft van het leven zijn beroofd. Ondanks dat dit ook in Azië gebeurde, leeft dit veel minder onder de mensen doordat ze er gewoonweg niet zo mee bekend zijn als met de andere herdenking. (heb ook het idee dat de tv ook geen echte aandacht geeft aan de herdenking die in augustus is, terwijl op 4 mei alle zenders meedoen. En je er als tv kijker dan ook niet meer onderuit kan.

9. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is. Ja denk het wel, al zou ik het mooier vinden als de aparte herdenking blijft maar dan dus wel meer aandacht krijgt. Denk dat als ze samen gaan het toch een beetje een ondergesneeuwde herdenking wordt in vergelijking met de 4 mei herdenking .

10. Zou je zelf actief deelnemen aan de herdenking wanneer deze grootser zou worden aangepakt binnen de 4 mei herdenking?

Ik doe wel elk jaar aan de twee minuten stil, dus daar zou ik dan ook zeker aan meedoen. Maar verder niets.

Bijlage 2.

Generatie Y: Indische Nederlanders

2.1. Björn van Huijgevoort

1. Hoe oud ben je?

28 jaar

2. Waar ben je geboren?

Kaatsheuvel

3. Wat is je afkomst (is je vader of moeder, of opa of oma Indisch)?

Indische moeder

4. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Niet veel. Ik weet dat Indonesië bezet is geweest door de Japanners. Dat ze daar flink hebben huisgehouden. En dat dissidenten in kampen werden opgesloten.

5. Heb je dat van familieverhalen of heb je je hier zelf in verdiept?

Voornamelijk algemene kennis, opgedaan op school, tv, krant e.d.

6. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Ja, voornamelijk de VOC-periode is uitgebreid aan bod gekomen. Indonesië in de twintigste eeuw is verder niet expliciet behandeld naar mijn weten.

7. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

15 augustus? Als het niet klopt, dan nee.

8. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest? Of gaan familieleden hier wel eens naartoe?

Ikzelf niet. Voor zover ik weet directe familieleden ook niet.

9. Hoe belangrijk is je Indische afkomst voor je? Ben je hier veel mee bezig? Voel je je Indisch?

Even belangrijk als mijn Nederlandse afkomst. Volgens mij hoort iedereen zichzelf goed te voelen bij z'n eigen roots. Ik ben er zelf niet heel erg mee bezig, ik wordt er alleen wel dagelijks aan herinnert door mensen. In die zin voel ik me ook wel Indisch, behalve als er Indo's in de buurt zijn., dan voel ik mezelf een slome brabo.

10. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Het zou leuk zijn en misschien ook wel juist, maar belangrijk voor mij persoonlijk? Ik denk het niet

11. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Omdat veel Indonesiërs niet helemaal vrijwillig zijn vertrokken uit Indonesië? Daarnaast is er volgens mij bij de gemiddelde Hollander niet veel bekend over WOII in de Pacific.

12. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Ja. Veel Hollanders en Indonesiërs zijn daar samen gestorven voor/onder de Nederlandse vlag, laten we ze dan ook samen herdenken.

2.2. Armando Ello

1. Hoe oud ben je?

33

2. Waar ben je geboren?

Leeuwarden (opgegroeit in de Indische buurt)

3. Wat is je afkomst (is je vader of moeder, of opa of oma Indisch)?

Vader is Indisch en zijn moeder Nederlandse.

4. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Wanneer en hoe weet ik niet precies met data aan te wijzen, maar Japan wilde 1 Azië tijdens de 2de wereldoorlog.

5. Heb je dat van familie verhalen of heb je je hier zelf in verdiept?

Zelf verdiept.

6. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Kan ik me niet herinneren.

7. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Nee.

8. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest? Of gaan familieleden hier wel eens naartoe?

Nee.

9. Hoe belangrijk is je Indische afkomst voor je? Ben je hier veel mee bezig? Voel je je Indisch?

Mijn afkomst vind ik erg belangrijk, ik ben hier met regelmaat mee bezig, maar ik voel me niet speciaal Indisch, want ik weet niet hoe je Identiteit zou kunnen voelen..

10. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ja.

11. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Wat ik denk is dat we nu bezig zijn met de problemen van NU, de toekomst en onszelf (door opkomend individualisme), omdat de (westerse) wereld aan verandering onderhevig lijkt te zijn lijkt geschiedenis minder relevant..

12. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Wat de positieve benadering daarvan is dat Oorlog in het algemeen herdacht zou moeten worden en hoe dat onze cultuur gevormd heeft, als voorbeelden van de herdenking van de oorlogen tijdens de 2de wereldoorlog. Nederland was bezet, maar Nederlands-Indië ook, de politieke rol van landen toen van Amerika, Engeland en Rusland etc... waarvan nakomelingen nu nog de geschiedenis(verhalen) van ondervinden. Bewustmaken van die geschiedenis is altijd goed.

2.3. Daniël Nijveld

1. Hoe oud ben je?

27

2. Waar ben je geboren?

Nederland. Eefde, Gelderland.

3. Wat is je afkomst (is je vader of moeder, of opa of oma Indisch)?

Mijn oma.

4. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Vrij weinig, behalve dat hierdoor de Indonesische revolutie mogelijk was.

5. Heb je dat van familie verhalen of heb je je hier zelf in verdiept?

Dat weet ik voornamelijk omdat ik er zelf wel eens iets over gelezen heb.

6. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Voor de VOC. Voor de rest kan ik het niet echt voor de geest halen of er nog meer verteld is bij geschiedenis.

7. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Nee

8. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest? Of gaan familieleden hier wel eens naartoe?

Nee en voor zover ik weet ook geen familieleden.

9. Hoe belangrijk is je Indische afkomst voor je? Ben je hier veel mee bezig? Voel je je Indisch?

Mijn Indische afkomst is in zoverre belangrijk voor mij, dat ik zelf vrij vaak de vraag krijg wat mijn afkomst is. Waardoor ik mij wel Indisch voel. Toen ik opgroeide hoorde ik vaak dat ik op mijn oma leek. Maar deze heb ik nooit echt gekend, want die overleed toen ik 4 jaar oud was. Zelf ben ik wel geïnteresseerd in mijn afkomst en lees hier nu en dan wel eens wat over en heb al het een en ander gevraagd en opgezocht over mijn oma en waar ze vandaan kwam.

Ooit zou ik nog wel eens naar de plek op Java, Soerabaja, willen gaan waar zij vandaan kwam.

10. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Voor mij persoonlijk maakt het niet zoveel uit. Ik vind dat de WOII in het algemeen sowieso herdacht moet blijven worden.

11. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Omdat er volgens mij vrij weinig aandacht aan is besteed met geschiedenis e.d.

Mensen weten niet precies waar het omgaat, zoals ik dus zelf eigenlijk ook, en daardoor is het lastig om nu nog deze geschiedenis er bij mensen in te prenten als iets belangrijks.

12. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking?

Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Op zich zou ik het wel een positieve ontwikkeling vinden. Of ik persoonlijk hier een noodzaak in zie, is een andere. Iedereen herdenkt de WOII sowieso anders. Of het iets toe zou voegen om mensen ook bewust te maken van de voormalige kolonie, weet ik niet. Ik denk namelijk dat sowieso veel mensen al niet meer precies weten wat ze herdenken. Daar mag van mij wel wat aan gedaan worden en het kan volgens mij zeker geen kwaad als ze dan ook de voormalige kolonie er bij vermelden.

2.4. Julian Steijvers

1. Hoe oud ben je?

26.

2. Waar ben je geboren?

Hoedekenskerke, Zeeland.

3. Wat is je afkomst (is je vader of moeder, of opa of oma Indisch)?

Vaders kant.

4. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Het een en het ander.

5. Heb je dat van familie verhalen of heb je je hier zelf in verdiept?

Familie.

6. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Kolonisatie, VOC.

7. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Ja.

8. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest? Of gaan familieleden hier wel eens naartoe?

Nee en nee volgens mij niet..(familie dichtbij niet)

9. Hoe belangrijk is je Indische afkomst voor je? Ben je hier veel mee bezig? Voel je je Indisch?

Ik voel me zeker Indisch maar ben er niet overdreven mee bezig. Maar om me heen zijn er altijd kenmerken die het Indisch zijn benadrukken.

10. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Nee, ben er niet veel mee bezig.

11. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

Het heeft meer persoonlijk invloed op diegene die er dichterbij betrokken zijn.

12. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Ja.

2.5. Tom van Koppen

1. Hoe oud ben je?

26 jaar (20 april 1987).

2. Waar ben je geboren?

Groningen, GR.

3. Wat is je afkomst (is je vader of moeder, of opa of oma Indisch)?

Mijn moeder is Indisch, praktisch helemaal. Ik heb een keer de stamboom bekeken en haar vader heeft (vanaf 2de generatie en hoger) voorouders die ook uit Europa (Frans, Engels) komen.

4. Wat weet je van de Japanse bezetting van Nederlands-Indië?

Dat het voor veel mensen een nare tijd was en al hun bezittingen en familie achter hebben moeten laten. Mijn Oma moest samen met haar pasgeboren zoon naar Nederland vluchten en kwam hier in relatieve armoede te wonen. Mijn Opa zat bij de KNIL en heeft een tijdje in een Jappenkamp gezeten.

5. Heb je dat van familie verhalen of heb je je hier zelf in verdiept?

Familieverhalen en van verhalen van vrienden die ook grootouders in Indië hadden. Mijn Opa heb ik nooit gekend dus ik heb niet veel verhalen over zijn tijd in het Jappenkamp.

6. Heb je op school geleerd over Nederlands-Indië? Zoja, over welk gedeelte van de geschiedenis (de VOC, kolonisatie, de WOII in Zuidoost-Azië, de dekolonisatie, de repatriëring)?

Ik heb geleerd over de VOC en kolonisatie vooral in Indonesië. Maar niet bijster veel.

7. Weet je wanneer de Japanse capitulatie wordt herdacht?

Tijdens Bevrijdingsdag dacht ik.

8. Ben je zelf wel eens naar deze herdenking geweest? Of gaan familieleden hier wel eens naartoe?

Nee en nee.

9. Hoe belangrijk is je Indische afkomst voor je? Ben je hier veel mee bezig? Voel je je Indisch?

Ik voel me meer Nederlands dan Indisch eerlijk gezegd. Mijn vader is Nederlands en mijn moeder spreekt ook geen Bahasa Indonesia. Gelukkig kan ze nog wel erg lekker koken. Veel

verder dan verhalen van mijn Oma (die inmiddels is overleden) en lekker eten tijdens familiebijeenkomsten gaat het dus niet.

10. Vind je het belangrijk dat de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII (apart) herdacht worden?

Ik denk dat het belangrijk is om stil te staan bij alle grote gebeurtenissen in de geschiedenis waarbij veel mensen leed is aangedaan. Niet alleen voor de mensen die deze ellende hebben meegemaakt maar ook om jonge mensen ervan bewust te maken dat wat gebeurd is erg slecht was. Ik hecht er niet veel waarde aan of dit tijdens een afzonderlijk herdenking gebeurt.

11. Wat denk je dat de reden is dat deze herdenking niet 'aanslaat' bij het grote publiek (zoals 4 mei)?

De 'doelgroep' is kleiner en er is weinig aandacht van de media voor. Het hoeft van mij overigens ook geen aparte herdenking te zijn. Er zijn erg veel vervelende dingen gebeurd in het verleden, zolang we dat beseffen hoeft er mijns inziens niet afzonderlijk herdacht te worden. Als er vraag naar is natuurlijk wel, maar het moet niet geforceerd worden.

12. Zou je het een positieve ontwikkeling vinden als de herdenking van de gebeurtenissen in Nederlands-Indië tijdens de WOII worden opgenomen in de 4 mei herdenking? Dat er aan het grote publiek wordt duidelijk gemaakt dat die herdenking ook voor de voormalige kolonie is.

Dat zou een goede oplossing zijn.

Bijlage 3.

Interview Paul van Houdt

Voor aankomst op het Maurick College heb ik een aantal vragen voorbereid voor Paul van Houdt.

Deze zijn als volgt:

- In welke klassen en op welke niveau's wordt Nederlands-Indië behandeld?
- Wordt er in augustus extra aandacht besteed aan het onderwerp? (aangezien er in Vught een grote Molukse gemeenschap in Vught woont en er dus een connectie met Nederlands-Indië is)
- Waar ligt de nadruk in de behandeling van Nederlands-Indië in het geschiedenisonderwijs?
- Is daar een verschuiving in te zien in de afgelopen jaren?

Naarmate het gesprek vorderde, bleken deze vragen niet meer relevant en is het een lopend gesprek geworden. Hieronder een weergave daarvan:

Er is in het onderwijs sprake van een verschuiving die begonnen is met het nieuwe beleid. Dit beleid werkt met tien tijdvakken en kenmerkende aspecten. Hiernaast worden er een aantal extra's behandeld: de historische contexten (Koude oorlog, Duitsland, republiek en revolutie).

Nederlands-Indië is nu geen historische context, maar hier zit, aldus Van Houdt, wel een opening voor dit onderwerp.

In 2014 begint er weer een nieuw beleid en daar wordt nu in 4VWO voor het eerst meegewerkt. Dit beleid houdt in dat er een overzichtelijk overzicht van de geschiedenis wordt geboden, maar niet meer diepgaand wordt ingegaan op specifieke onderwerpen. Dit is beiden een voordeel en een nadeel. In de onderbouw wordt er wel iets meer aandacht besteed aan Nederlands-Indië, maar vooral aan de tijd van de VOC en de kolonisatie.

Daarnaast wordt er veel meer vanuit een Europees, of zelfs mondiaal, oogpunt gekeken naar de geschiedenis. Hierdoor wordt het geschiedenis onderwijs meer algemeen en valt het Nederlandse perspectief een beetje buiten de boot. Koloniën die iets te maken hebben met de eindexameneisen zoals de Koude Oorlog en dus Vietnam, zijn voor leerlingen belangrijker en worden dus grootschaliger behandeld. Zo komen Van Houdt en ik er achter dat er in het geschiedenisboek van 4VWO (methode MEMO) maar veertig regels besteed aan de gehele geschiedenis van Nederlands-Indië.

Op de vraag waarom de Tweede Wereldoorlog in Europa zoveel aandacht krijgt, tegenover dezelfde oorlog in Zuidoost-Azië antwoordt Van Houdt: 'De Tweede Wereldoorlog was, in het oog van de leerlingen, hier in Europa. Nederlands-Indië is een ver-van-je-bed-show voor de leerlingen. Maar hier ligt volgens Van Houdt ook een grote kans. Onderwerpen voor profielwerkstukken worden door de leerlingen gekozen en volgens van Houdt kiezen leerlingen voor dingen die óf heel dichtbij hen staan of voor dingen die juist exotisch en ver weg zijn. Hierin ligt een kans voor Nederlands-Indië. Echter, als leerlingen hier niet in het reguliere onderwijs mee in contact komen, is de stap naar het profielwerkstuk vaak te groot. Van Houdt sluit ons gesprek af met een weinig optimistische boodschap: 'Het is roeien tegen de tijd in.'